

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO

Wrocław, dnia 19 października 2018 r.

Poz. 5093

UCHWAŁA NR XLIII/230/2018 RADY MIEJSKIEJ W PIEŃSKU

z dnia 27 września 2018 r.

w sprawie przyjęcia „Gminnego programu opieki nad zabytkami miasta i gminy Pieńsk na lata 2018 - 2021”

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9, art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz.U. z 2018, poz. 994 z późn.zm.), w związku z art. 87 ust. 1, 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2017, poz. 2187 z późn. zm.), po uzyskaniu pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Rada Miejska w Pieńsku uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się do realizacji „Gminny program opieki nad zabytkami miasta i gminy Pieńsk na lata 2018 – 2021” w brzmieniu stanowiącym załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wszelkie uchwały dotyczące zagadnień ujętych w programie, o którym mowa w § 1, winny być z nim zgodne i zmierzać do realizacji wyznaczonych w nim celów.

§ 3. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta i Gminy Pieńsk.

§ 4. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia jej ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego.

Przewodniczący Rady Miejskiej w Pieńsku:
G. Pozauć

Załącznik do uchwały nr XLIII/230/2018 Rady Miejskiej w Pieńsku dnia 27 września 2018 r

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA I GMINY PIEŃSK NA LATA 2018 – 2021

**Autor opracowania
Judyta Nawrot-Bukowiec**

**PIEŃSK
MAJ 2018 r.**

SPIS TREŚCI

1. Wstęp	4
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	5
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	6
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	15
4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym	15
4.1.1 Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013 oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020.....	15
4.1.2 Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami.....	16
4.1.3 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 -2017	17
4.1.4 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020.....	18
4.1.5 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030.....	18
4.1.6 Strategia Rozwoju Kraju 2020 - Aktywne społeczeństwo, Konkurencyjna gospodarka, Sprawne państwo	19
4.1.7 Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020	20
4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	22
4.2.1 Program Opieki nad Zabytkami Województwa Dolnośląskiego na lata 2016 - 2020.....	22
4.2.2 Strategia rozwoju województwa Dolnośląskiego do 2020	25
4.2.3 Regionalny program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego na lata 2014-2020.....	26
4.2.4 Aktualizacja Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego.....	27
4.2.5 Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego. Perspektywa 2020.....	27
4.2.6 Strategia Rozwoju Powiatu Zgorzeleckiego do roku 2020	28
4.2.7. Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Zgorzeleckiego	29
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	30
5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)	30
5.1.1 Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Pieńsk na lata 2014-2020	30
5.1.2 Program Rewitalizacji Miasta i Gminy Pieńsk na lata 2015-2022.....	31
5.1.3 Plan Rozwoju Lokalnego Miasta i Gminy Pieńsk.....	33
5.1.4 Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Pieńsk.....	34
5.1.5 Studium Środowiska Kulturowego Miasta i Gminy Pieńsk	35
5.1.6 Miejskowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego.....	37
5.2 Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego	41
5.2.1 Charakterystyka gminy	41
5.2.2 Zarys historii rozwoju przestrzennego.....	41

5.2.3 Krajobraz kulturowy.....	50
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	55
5.3.1 Zabytki wpisane do rejestru zabytków	55
5.3.2 Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków.....	59
5.3.3 Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków	59
5.3.4 Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.....	60
5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	61
5.5 Zabytki archeologiczne.....	63
5.6 Dziedzictwo niematerialne	64
5.7 Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	66
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	67
7. Założenia programowe	70
8. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami	73
9. Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	75
10. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	76
11. Realizacja i finansowanie przez Gminę zadań z zakresu ochrony zabytków	77

1. Wstęp

Program Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Pieńsk na lata 2018-2021 stanowi kontynuację opracowanego dokumentu - Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Pieńsk na lata 2014 - 2017, który został przyjęty uchwałą nr L/290/2014 przez Radę Miejską w Pieńsku dnia 29 sierpnia 2014 r. Program został zaktualizowany w zakresie potencjału dziedzictwa kulturowego i źródeł finansowania oraz dostosowany do zmieniających się realiów dotyczących opieki nad zabytkami w części analizy SWOT, celów i działań.

Niniejszy dokument służy określeniu działań miasta i gminy Pieńsk w zakresie inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te winny odbywać się w harmonii z działaniami gospodarczymi i społecznymi oraz zapewniać ochronę dziedzictwa kulturowego środkami prawnymi, takimi jak odpowiednie zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz finansowymi, poprzez przeznaczenie części budżetu gminy na ochronę zabytków. Procesy rozwojowe zachodzić bowiem powinny przy zapewnieniu warunków trwania i zachowania dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń oraz przy wykorzystaniu zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne. Lokalne dziedzictwo kulturowe posiada potencjał wpływający na atrakcyjność ekonomiczną regionu poprzez rozwój turystyki w oparciu o zabytki i tradycję etnograficzną. Poprzez wyznaczone działania może przyczynić się do wzmocnienia świadomości wspólnoty kulturowej i lokalnej tożsamości.

Przedmiotem programu opieki nad zabytkami jest dziedzictwo kulturowe znajdujące się w granicach administracyjnych miasta i gminy Pieńsk. Są to pojedyncze obiekty i zespoły budowli, dzieła sztuki, elementy zagospodarowania przestrzeni, krajobraz miejski i wiejski, obszary kształtujące świadomość i tożsamość regionalną mieszkańców, zdefiniowane poprzez wpis do rejestru zabytków i w formie gminnej ewidencji zabytków.

Program wskazuje działania służące poprawie stanu zabytków ich adaptacji i rewaloryzacji oraz zwiększenia do nich dostępności mieszkańców i turystów. Podmiotem programu jest społeczność lokalna, program adresowany jest do mieszkańców miasta i gminy, w tym do właścicieli zabytków, władz samorządu terytorialnego, miejscowych organizacji i osób zainteresowanych dziedzictwem kulturowym, mogących w praktyce zastosować się do nakreślonych postulatów i możliwości działań. Gminny program opieki nad zabytkami opracowywany jest na cztery kolejne lata, tym samym zadania w nim wskazane nie wyczerpują wszystkich zagadnień związanych z problematyką ochrony zabytków w gminie Pieńsk. Część tych rozwiązań będzie wymagała kontynuacji w kolejnej perspektywie.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Pieńsk na lata 2018-2021 jest dokumentem uzupełniającym w stosunku do innych aktów planowania w gminie, takich jak miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego czy studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawą prawną sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami jest art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.), mówiący, że:

1. Wójt, burmistrz lub prezydent miasta sporządza na okres 4 lat program opieki nad zabytkami (art. 87 ust. 1 cyt. wyżej ustawy).

2. Gminny program opieki nad zabytkami podlega uchwaleniu przez radę (miasta, gminy, powiatu) po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków (ust. 3 cyt. wyżej ustawy).

3. Program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym (ust. 4 cyt. wyżej ustawy).

4. Z realizacji programu wójt, burmistrz lub prezydent sporządza, co dwa lata, sprawozdanie, które przedstawia Radzie (ust. 5 cyt. wyżej ustawy).

W przypadku programów na poziomie gminnym podstawą ich sporządzenia jest Gminna Ewidencja Zabytków założona w oparciu o art. 21 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. nr 162 poz. 1568 z dnia 17 września 2003 r. z późn. zm., ostatnia nowelizacja 18 marca 2010 r. – Dz. U. z 2010 r. nr 75 poz. 474).

Ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami uwzględnione zostają w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (art. 19 ust. 2 ww. ustawy).

Celem Gminnego programu opieki nad zabytkami w świetle art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 21 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.

2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.

3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.

4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.

5. Podejmowanie zadań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.

6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.

7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie ochrony tego dziedzictwa określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie tego konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła starą ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- **Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.** (*t. j. Dz. U. 1997, Nr 78, poz. 483 z późn. zm.*) w przepisach:

Art. 5: „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

Art. 6 ust. 1: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkającym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

Art. 86: „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

- **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (*t. j. Dz. U. 2017 poz. 2187*), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

Art. 3: definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie, takie jak: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek, jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Art. 4: objaśnia, że ochrona zabytków polega na podejmowaniu w szczególności przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania

zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

Art. 5: określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „Opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”.

Art. 6: klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach,
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

Art 7: reguluje następujące formy ochrony zabytków:

1) Wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi Wojewódzki Konserwator Zabytków.

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa.

2) Uznanie za pomnik historii, zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego.

3) Utworzenie parku kulturowego, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może utworzyć, na podstawie uchwały, rada gminy po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

4) Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Dotyczą w szczególności: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Rejestr zabytków - dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi Wojewódzki Konserwator Zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat. Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy lub z urzędu, na podstawie decyzji ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Na podstawie decyzji Wojewódzki Konserwator Zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu ogłoszona jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat. Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków - na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki

Konserwator Zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu - w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

Lista Skarbów Dziedzictwa - prowadzi ją minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego, zaliczany do jednej z kategorii, na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

Pomnik historii - Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może złożyć wniosek, o którym mowa w ust. 1, po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków. Cofnięcie uznania zabytku nieruchomego za pomnik historii następuje w trybie przewidzianym dla jego uznania. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może przedstawić Komitetowi Dziedzictwa Światowego wniosek o wpis pomnika historii na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO w celu objęcia tego pomnika ochroną na podstawie Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego.

Park kulturowy - jest formą ochrony zabytków. Tworzony jest w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park może być powoływany przez radę gminy, po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Art. 16 ust. 1: wskazuje radę gminy, jako organ tworzący park kulturowy, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Jest on tworzony na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Art. 17: określa zakazy i ograniczenia dotyczące terenu parku kulturowego, związane z: prowadzeniem robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zmianami sposobu korzystania z zabytków nieruchomych, umieszczaniem tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1, składowaniem lub magazynowaniem odpadów, zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, składowania lub magazynowania odpadów.

Art. 18: „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo

decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. 2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności: 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu; 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

Art. 19: wskazuje, że „1. studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę: zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, parków kulturowych. 1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków. 1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności: 1) ochronę zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) ochronę zabytków nieruchomości, innych niż wymienione w pkt. 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków; 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych. 2. W przypadku gdy gmina posiada Gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1. 3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

Art. 20: mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Art. 21: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

Art. 22: „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte: 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru; 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;

3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

Art. 89: wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

- **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (t. j. Dz. U. 2017, poz. 1875), gdzie w art. 7 ust 1 pkt. 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach, w tym:

- **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 1073). Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
- **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane** (t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 1332). Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Ustawa dotyczy także obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

- **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska** (*t. j. Dz. U. 2017 poz. 519*), która mówi między innymi o tym, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych.
- **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (*t. j. Dz. U. 2016 poz. 2134 ze zm.*), której przepisy określają między innymi kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.
- **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (*t. j. Dz. U. 2016 poz. 2147 ze zm.*). W rozumieniu ustawy, celem publicznym jest między innymi: opieka nad nieruchomościami, stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa określa między innymi postępowanie wobec nieruchomości objętych prawną ochroną konserwatorską.
- **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (*t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 862*). Ustawa precyzuje, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki - ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, FilMOTEKA Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej - prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.
- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (*t. j. Dz. U. 2016 poz. 1817 ze zm.*). W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).
- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, tzw. Ustawa Krajobrazowa** (*t. j. Dz. U. 2015 poz. 774*). Ustawa definiuje pojęcie reklamy, szyldu, krajobrazu, krajobrazu kulturowego, krajobrazu priorytetowego. Nakłada też m.in. obowiązek sporządzania przez samorząd wojewódzki audytu krajobrazowego, w którym mają być zdefiniowane obszary krajobrazów priorytetowych, gdzie sejmik województwa ma

mieć możliwość ustalania norm dotyczących wysokości, kształtu budynków i ewentualnego stosowania materiałów miejscowych lub tradycyjnej architektury. Ustawa wprowadza kary za nielegalne reklamy. Ponadto daje samorządom możliwość uchwalenia lokalnego kodeksu reklamowego, w którym określone zostaną zasady sytuowania m.in. nośników reklam.

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (*t. j. Dz. U. z 2017 r. poz. 972*). Określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nie nastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami” (art. 1).

Zgodnie z ustawą muzeum realizuje powyższe cele poprzez:

- „1) gromadzenie dóbr kultury w statutowo określonym zakresie,
- 2) katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych muzealiów,
- 3) przechowywanie gromadzonych dóbr kultury, w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo, oraz magazynowanie ich w sposób dostępny do celów naukowych,
- 4) zabezpieczanie i konserwację muzealiów oraz, w miarę możliwości, zabezpieczanie stanowisk archeologicznych oraz innych nieruchomych obiektów kultury materialnej i przyrody,
- 5) urządzanie wystaw,
- 6) organizowanie i prowadzenie badań, ekspedycji naukowych oraz prac wykopaliskowych,
- 7) prowadzenie działalności edukacyjnej,
- 8) udostępnianie zbiorów do celów naukowych i edukacyjnych,
- 9) zapewnianie właściwych warunków zwiedzania i korzystania ze zbiorów,
- 10) prowadzenie działalności wydawniczej” (art. 2).

Gmina jako podmiot tworzący (lub przejmujący) muzeum zobowiązana jest do:

- 1) zapewnienia środków potrzebnych do utrzymania i rozwoju muzeum,
- 2) zapewnienia bezpieczeństwa zgromadzonym zbiorom,
- 3) sprawowania nadzoru nad muzeum.

- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (*t. j. Dz. U. 2012 poz. 642 ze zm.*). Mówi, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- **Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (*t. j. Dz. U. 2016 poz. 1506 ze zm.*).

Do aktów wykonawczych dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami należy także:

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 28.06.2017 r. ws. prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (*Dz. U. 2017 r. poz. 1265*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 26.05.2011 r. ws. prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (*Dz. U. z 2011 r. nr 113, poz. 661*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 28.04.2017 r. ws. Listy Skarbów Dziedzictwa (*Dz. U. 2017 r. poz. 928*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 16.08.2017 r. ws. dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (*Dz. U. 2017 r. poz. 1674*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 10.01.2014 r. ws. dotacji na badania archeologiczne (*Dz. U. 2014 r. poz. 110*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 9.02.2004 r. ws. wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (*Dz. U. 2004 r. nr 30 poz. 259*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 25.08.2004 r. ws. organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (*Dz. U. 2004 r. nr 212 poz. 2153*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 18.04.2011 r. ws. wywozu zabytków za granicę (*Dz. U. 2011 nr 89 poz. 510*).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym

Gminny program opieki nad zabytkami miasta i gminy Pieńsk jest zgodny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się Gminny program opieki nad zabytkami połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy, które dotyczą problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego.

Gminny program opieki nad zabytkami zbieżny jest ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:

4.1.1 Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013¹ oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020².

Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały zawarte w dokumencie o nazwie Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013 (przyjętym przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r.) oraz jego uzupełnieniu „Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020” (przyjętym w 2005 r.). Są to rządowe dokumenty tworzące ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury, a przede wszystkim dla nowoczesnie pojmowanej polityki kulturalnej państwa, funkcjonującej w warunkach rynkowych, w połączeniu z perspektywami kolejnych okresów programowania Unii Europejskiej.

Głównym celem strategii jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce.

Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury jest **Narodowy Program Kultury Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004-2013**. W programie zapisano następujące priorytety i działania:

- Priorytet 1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe

Działania realizowane w ramach niniejszego priorytetu mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja działań pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystanie przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

- ✓ Działanie 1.1. Budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno- finansowych w sferze ochrony zabytków,
- ✓ Działanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne,
- ✓ Działanie 1.3. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.

¹Narodowa strategia rozwoju kultury na lata 2004 – 2013, Ministerstwo Kultury.

²Uzupełnienie narodowej strategii rozwoju kultury na lata 2004 – 2020, Ministerstwo Kultury, Warszawa 2005

- Priorytet 2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego
- ✓ Działanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego,
- ✓ Działanie 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wwozem, wywozem i przewozem przez granicę.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, opracowane przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w 2005 r., zawiera opis Programu Operacyjnego „Dziedzictwo kulturowe”.

- Priorytet I. Rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych. Celami priorytetu:
- ✓ poprawa stanu zachowania zabytków,
- ✓ zwiększanie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego (w tym także dziedzictwa archeologicznego),
- ✓ kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele inne niż kulturalne,
- ✓ zwiększenie roli zabytków i muzealiów w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- ✓ poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji,
- ✓ zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę oraz na wypadek sytuacji kryzysowych i konfliktu zbrojnego.

4.1.2 Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami

Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami, opracowane przez zespół Rady Ochrony Zabytków przy Ministrze Kultury, są niezwykle ważnym dokumentem, związanym z ochroną zabytków w Polsce. W dokumencie zapisano między innymi: „Ochrona i konserwacja zabytków jest istotnym elementem polityki kulturalnej Państwa, są one bowiem nie tylko śladem przeszłości, ale także cennym składnikiem kultury współczesnej, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego człowiekowi środowiska jego życia. (...) Ich zachowanie, ochrona i konserwacja jest działaniem ważnym w interesie publicznym ze względu na znaczenie zabytków w procesie edukacji, humanizacji społeczeństwa, jego kulturowej identyfikacji, wreszcie także znaczenie dla sfery ekonomii i gospodarki”.

W opracowaniu zostały zawarte cele i zadania dla Programu Krajowego. Stwierdzono, że „celem Programu jest wzmocnienie ochrony i opieki nad tą istotną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w Polsce”. Za istotne, uznano przypomnienie podstawowych zasad konserwatorskich porządkujących sferę ochrony zabytków, które dotyczą konserwatorów, pracowników urzędów, restauratorów dzieł sztuki, architektów, urbanistów, pracowników budowlanych, archeologów, badaczy, właścicieli i użytkowników, w tym duchownych.

Podstawowe zasady konserwatorskie:

1. Zasady *primum non nocere* (z łac. - po pierwsze nie szkodzić);
2. Zasady maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych);
3. Zasady minimalnej niezbędnej ingerencji;
4. Zasady, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco;

5. Zasady czytelności i odróżnialności ingerencji;
6. Zasady odwracalności metod i materiałów;
7. Zasady wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

W dokumencie do opracowania krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wyznaczone zostały następujące założenia w zakresie:

- ✓ Uwarunkowań dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami: określenie stanu zabytków: nieruchomych, ruchomych i archeologicznych oraz stanu zabytków techniki, pomników historii i obiektów wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO. Dodatkowo ocena stanu służb związanych z ochroną i opieką nad zabytkami i stan uregulowań finansowych, organizacyjnych i prawnych;
- ✓ Działań o charakterze systemowym: powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną, ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa; przygotowanie strategii i głównych założeń ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce i wprowadzenie jej do polityk sektorowych;
- ✓ Systemu finansowania: stworzenie sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej;
- ✓ Dokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania: co oznacza ujednolicenie metod działań profilaktycznych, konserwatorskich, restauratorskich i ochronnych;
- ✓ Kształcenia i edukacji: kształcenie profilaktyczne, podyplomowe i system uznawalności wykształcenia, edukacja społeczeństwa, edukacja właścicieli i użytkowników;
- ✓ Współpracy międzynarodowej: współpraca z instytucjami i organizacjami, współpraca w obszarze Europy Środkowej;

4.1.3 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 -2017³

Program stanowi wykonanie upoważnienia ustawowego, zawartego w art. 84 i art. 85 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 -2017 przyjęty został w dniu 24 czerwca 2014 r. przez Radę Ministrów. Dokument ma usprawnić nadzór nad służbami konserwatorskimi oraz określić źródła finansowania inwestycji i procedur administracyjnych związanych z wydawaniem decyzji oraz przyznawaniem funduszy na prace podejmowane w obiektach zabytkowych.

Uchwalony program jest pierwszym dokumentem porządkującym działania organów sprawujących opiekę nad zabytkami. Z programu będą pochodzić fundusze między innymi na szkolenia dla urzędników i ujednolicenie kwestii formalnych. Wśród zadań uwzględnionych w przyjętym dokumencie znalazło się porządkowanie rejestru zabytków oraz przygotowanie zasad oceny stanu zachowania zabytków nieruchomych. Program ma na celu także zwiększenie uspołecznienia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami poprzez promowanie takich narzędzi jak konkursy, konsultacje z mieszkańcami i współpraca z mediami. Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego zamierza przeznaczyć na jego

³ Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 -2017, przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 24 czerwca 2014 r.

realizację 26,5 mln zł. Dokument doprecyzowuje ponadto kompetencje samorządów w zakresie realizowania projektów konserwatorskich i rewitalizacyjnych. Zgodnie z nowymi ustaleniami Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Generalnego Konserwatora Zabytków, w ciągu najbliższych 3 lat zaangażowanie samorządów w opiekę nad zabytkami powinno znacznie wzrosnąć.

4.1.4 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020⁴

Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020 została przyjęta uchwałą nr 61 przez Radę Ministrów z dnia 26 marca 2013 r. Jest jedną z dziewięciu tzw. strategii zintegrowanych, służących wdrożeniu SRK 2020. Jako cel główny wskazano w niej wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno - gospodarczym Polski, w którego ramach określono cztery cele szczegółowe.

W kontekście ochrony zabytków i opieki nad nimi wskazać można czwarty z celów „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, a zwłaszcza jego **Priorytet 4.1 „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej”**. Wytyczone tutaj kierunki działań to:

4.1.1. Tworzenie warunków wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym.

4.1.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu.

4.1.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Walory i potencjał tkwiący w dziedzictwie kulturowym są postrzegane w strategii jako „kluczowy element potencjału kulturowego”, a tym samym jedna z „szans rozwojowych dla całego społeczeństwa”. W strategii podnosi się także kwestię znaczenia aktywnej partycypacji społecznej w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

4.1.5 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030⁵

Dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski przyjęty został przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długiej perspektywie czasowej. Szczególny nacisk położony został na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, który decyduje o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe.

W ramach dokumentu zdefiniowane zostały m.in. uwarunkowania polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych dwudziestu lat – zbiór czynników i procesów zależnych w niewielkim stopniu od działań rządu i innych podmiotów publicznych, które mogą jednak wywierać duży wpływ na sposób prowadzenia polityki przestrzennego zagospodarowania kraju, wyznaczanie celów i możliwości ich osiągania, w związku z czym powinny być uwzględniane w formułowaniu i prowadzeniu tej polityki. Uwzględniono wśród nich także uwarunkowania wynikające z dziedzictwa kulturowego. Zdiagnozowano m.in. niski, niezgodny z posiadanym potencjałem rozwojowym, poziom wykorzystania funkcji symbolicznych i promocyjnych zasobów dziedzictwa kulturowego.

⁴Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020, przyjęta uchwałą nr 61 przez Radę Ministrów z dnia 26 marca 2013 r., Warszawa 2013 r.

⁵Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, przyjęta przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r., Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 uwzględnia powiązania polityki przestrzennej z ochroną i opieką nad zabytkami oraz zalecenia odnoszące się do zachowania i wykorzystania dziedzictwa kulturowego Polski:

1. rewitalizacja historycznych i zabytkowych obiektów w celu wzmocnienia i wyeksponowania ich funkcji;
2. zabezpieczenie możliwości dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego w oparciu o zachowanie w dobrym stanie zasobów naturalnych, kulturowych i lokalnych walorów środowiska;
3. zachowanie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, w tym najcenniejszych fragmentów przestrzeni przyrodniczej, w procesie trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego – przy aktywnym udziale różnorodnych partnerów, w szczególności społeczności lokalnych;
4. rozpoznanie i zachowanie charakterystycznych krajobrazów przyrodniczych i historycznych oraz związanych z nimi elementów symbolicznych o charakterze dóbr materialnych lub stanowiących część niematerialną dziedzictwa kultury oraz rozwój współczesnych krajobrazów kulturowych;
5. wykorzystanie unikalnych zasobów krajobrazu kulturowego i budowanie specjalizacji terytorialnej w celu rozwoju lokalnych rynków pracy;
6. ochrona i wykorzystanie dla harmonijnego rozwoju obszarów wiejskich ich potencjału przyrodniczego, krajobrazowego i kulturowego;
7. dbałość o zabytki oraz dziedzictwo kulturowe, kultywowanie tradycji lokalnych, sprzyjające rozwojowi turystyki i wspomagające proces budowania/wzmacniania tożsamości kulturowej;
8. kompleksowe lokalne programy rewitalizacji powinny zapewniać poprawę stanu budynków mieszkalnych i budynków użyteczności publicznej, ochronę dziedzictwa kulturowego, zapewnienie wysokiej jakości przestrzeni publicznych, poprawę transportu publicznego, itp.;
9. zintegrowana ochrona dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego;
10. prowadzenie aktywnej polityki konserwatorskiej i promocyjnej w stosunku do zasobów przyrodniczych, krajobrazowych i zabytkowych obiektów kultury, obejmującej określenie przestrzeni i obiektów poddanych ochronie lub wskazanych do ochrony, prowadzenie monitoringu zachowania zasobów; powstanie list krajobrazów i obiektów o unikatowych wartościach przyrodniczych, historycznych, archeologicznych, szczególnie o cechach symbolu, a także upowszechnienie listy krajobrazów zagrożonych;
11. zabezpieczenie dziedzictwa przed skutkami klęsk żywiołowych;
12. edukacja obywatelska w zakresie budowania powszechnego przekonania, że polska przestrzeń pojmowana jako bogactwo naturalne i dziedzictwo kulturowe podlega zasadom zrównoważonego rozwoju, a ład przestrzenny jest dobrem publicznym.

4.1.6 Strategia Rozwoju Kraju 2020 - Aktywne społeczeństwo, Konkurencyjna gospodarka, Sprawne państwo⁶

Strategia Rozwoju Kraju 2020 została uchwalona przez Radę Ministrów dnia 25 września 2012 r. Jest to główna strategia rozwojowa w średnim horyzoncie czasowym, wskazuje

⁶Strategia Rozwoju Kraju 2020, dokument przyjęty uchwałą Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r., Warszawa 2012 r.

strategiczne zadania państwa, których podjęcie w perspektywie najbliższych lat jest niezbędne, by wzmocnić procesy rozwojowe.

Strategia wyznacza trzy obszary strategiczne, w których będą się koncentrować główne zadania:

1. Sprawne i efektywne państwo;
2. Konkurencyjna gospodarka;
3. Spójność społeczna i terytorialna.

W Strategii pojawiają się zapisy mówiące o wprowadzeniu obowiązku sporządzania planów zagospodarowania przestrzennego obszarów funkcjonalnych obejmujących obszary miejskie, a w szczególności metropolitalne, tereny wrażliwe rozwojowo, związane ochroną między innymi dziedzictwa kulturowego (Cel I.1. Przejście od administrowania do zarządzania rozwojem, Priorytet I.1.5. Zapewnienie ładu przestrzennego).

Drugim ważnym, podkreślonym przez strategię obszarem jest digitalizacja zasobów dziedzictwa narodowego oraz zapewnienie właściwego ich przechowywania (Cel II.5. Zwiększenie wykorzystania technologii cyfrowych, Priorytet II.5.3. Zapewnienie odpowiedniej jakości treści i usług cyfrowych; Cel III.2. Zapewnienie dostępu i określonych standardów usług publicznych, Priorytet III.2.1. Podnoszenie jakości i dostępności usług publicznych).

Ponadto wspierany będzie rozwój infrastruktury społecznej - w tym infrastruktury kulturalnej - oraz działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego, co stanowi ważny czynnik rozwoju i podnoszenia atrakcyjności gminy (Cel III.3. Wzmocnienie mechanizmów terytorialnego równoważenia rozwoju oraz integracja przestrzenna dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych, Priorytet III.3.2. Wzmacnianie ośrodków wojewódzkich).

4.1.7 Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020⁷

Ogólne wytyczne do konstruowania programu wojewódzkiego zawiera przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r. *Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013* (w 2005 r. Ministerstwo Kultury przygotowało *Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020*), będąca rządowym dokumentem tworzącym ramy dla nowoczesnego mecenatu państwa w sferze kultury, a przede wszystkim dla nowocześnie pojmowanej polityki kulturalnej państwa, funkcjonującej w warunkach rynkowych, a także dla wspólnoty Polski z Unią Europejską. Strategia została stworzona centralnie dla obszaru całej Polski. Określa spójne działania realizowane w regionach. Stąd celem strategicznym jest działanie na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce, a celami częściowymi są m.in. zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków, wzrost efektywności zarządzania sferą kultury itd. Jednym z instrumentów za pomocą których realizowane są wspomniane cele *Strategii jest Narodowy Program Kultury Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego na lata 2004-2020*, który za cel strategiczny przyjął intensyfikację i upowszechnianie dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksową poprawę stanu zabytków nieruchomych.

Cele częściowe programu to:

- ✓ poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w sferze dokumentacji i ochrony zabytków,

⁷Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 –202, Warszawa 2005.

- ✓ kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne,
- ✓ zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych,
- ✓ promocja polskiego dziedzictwa kulturowego w Polsce i za granicą, w szczególności za pomocą narzędzi społeczeństwa informacyjnego,
- ✓ rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego,
- ✓ tworzenie warunków dla rozwoju i ochrony dziedzictwa kultury ludowej,
- ✓ zabezpieczenie zabytków przed nielegalnym wywozem za granicę.

Cele programu realizowane będą m.in. w ramach następujących priorytetów i działań:

- **Priorytet I: Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe.**

- ✓ Działanie 1.1. Wzmocnienie ośrodków dokumentacji zabytków oraz budowa nowoczesnych rozwiązań organizacyjno-finansowych w sferze ochrony zabytków.

W ramach działania zostaną zaproponowane zmiany instytucjonalne, prawne i funkcjonalne w sferze dokumentacji i ochrony zabytków oraz procesu oferowania zabytków na rynku. Rodzi to konieczność przeprowadzenia szerokich konsultacji ze środowiskami konserwatorskimi, właścicielami zabytków, a także z ewentualnymi partnerami Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego wdrażającymi zaproponowany system, a następnie wystąpienie z inicjatywami ustawodawczymi przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

- ✓ Działanie 1.2. Kompleksowa rewaloryzacja zabytków i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne.

W ramach działania realizowane będą projekty rewaloryzacji zabytków i ich adaptacji na cele społeczne. Projekty muszą posiadać znaczący wpływ ekonomiczny na rozwój regionalny, w tym szczególnie przyczyniać się do wzrostu dochodów, jak i zwiększać ilość miejsc pracy.

- **Priorytet II: Edukacja i administracja na rzecz dziedzictwa kulturowego.**

- ✓ Działanie 2.1. Rozwój zasobów ludzkich oraz podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego.

W ramach działania przewiduje się zrealizowanie zadań mających na celu podniesienie wykształcenie kadr zatrudnionych w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego, oraz podniesienie zainteresowania społeczeństwa problematyką ochrony zabytków, jak również powołanie zespołu naukowego zajmującego się badaniami naukowymi w sferze wpływu zachowania i rewaloryzacji dziedzictwa kulturowego na rozwój społeczno – ekonomiczny regionów, w tym szczególnie turystyki. Ponadto planuje się promowanie zachowania dziedzictwa kulturowego wsi poprzez aktywizację społeczności wiejskich, a także ochronę i popularyzację kultury ludowej.

- ✓ Działanie 2.2. Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego przed nielegalnym wywozem i przewozem przez granice.

Działanie realizowane będzie poprzez wdrożenie Programu „Absent Patrymonium” -sieci informacji wirtualnej o zabytkach wywożonych i zaginionych. Program wpisuje się w cele i założenia MF EOG Oprócz wytyczonych w NPK „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” priorytetów i założonych działań, zadania wytyczone w dokumencie będą realizowane przez podprogramy m.in. Program „Polskie regiony w europejskiej przestrzeni kulturowej”, Program Operacyjny „Promesa Ministra Kultury”.

4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

4.2.1 Program Opieki nad Zabytkami Województwa Dolnośląskiego na lata 2016 - 2020

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Dolnośląskiego na lata 2016-2020 (przyjęty przez Sejmik Województwa Dolnośląskiego Uchwałą nr XXIII/687/16 w dn. 28 czerwca 2016 r. i ogłoszony w Dz. U. Województwa Dolnośląskiego, Poz. 3706 z dn. 22 lipca 2016 r.) jest dokumentem określającym politykę Samorządu Województwa Dolnośląskiego w sferze opieki nad zabytkami, dotyczący realizacji zadań związanych ze sprawowaniem opieki nad dziedzictwem kulturowym i racjonalnego wykorzystania zasobów dziedzictwa kulturowego województwa dolnośląskiego. Opracowanie programu wynika z art. 87 ust.1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t.j. Dz.U.2014 poz.1446), który zobowiązuje Zarząd Województwa do sporządzenia na okres 4 lat wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami.

Program skierowany jest do wydziałów i jednostek organizacyjnych Urzędu Marszałkowskiego Województwa Dolnośląskiego realizujących zadania w sferze ochrony i opieki nad zabytkami, a także do instytucji i podmiotów, których działalność obejmuje ochronę dziedzictwa kulturowego, jednostek samorządu terytorialnego, obecnych i potencjalnych właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych oraz zainteresowanych ochroną i opieką nad zabytkami.

Przyjęta w Programie wizja rozwoju: *Wielokulturowe dziedzictwo Dolnego Śląska stanowi fundament nowoczesnego i otwartego regionu europejskiego* wpisuje się w europejską politykę kulturalną, jest zgodny z zapisami Traktatu Ustanawiającego Wspólnotę Europejską (Dz. Urz. UE 2006 C 321/E) i stanowi jeden z ważniejszych czynników rozwojowych.

Za cel strategiczny uznano: *Zachowanie i zrównoważone wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla wzmacniania tożsamości Dolnego Śląska*. Zgodnie z tym założeniem przyjęto, że dziedzictwo kulturowe, będąc przedmiotem ochrony jest także zasobem umożliwiającym budowanie i utrwalanie wspólnej tożsamości oraz rozwijanie potencjału społecznego.

Cele operacyjne, podporządkowane celowi strategicznemu, wpisano w cztery pola działania:

- zasoby dziedzictwa kulturowego;
- tożsamość i społeczeństwo;
- zarządzanie;
- potencjał ekonomiczny.

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Dolnośląskiego na lata 2016-2020 wdrażany będzie wg opracowanych Instytucjonalnych Ram Wdrażania, w których określono i przypisano konkretne zadania i kompetencje, wpisujące się w cele, priorytety i działania Programu, odnosząc je do administracji, instytucji, jednostek samorządowych i organizacji realizujących działania w sferze ochrony i opieki nad zabytkami.

Instytucjonalne ramy wdrażania Programu odnoszące się do jednostek samorządu terytorialnego (jst).

Zadania i kompetencje: Ochrona i opieka na zabytkami na terenie jst, współpraca w prowadzeniu skoordynowanych działań w sferze ochrony i opieki nad zabytkami (m.in. opracowanie programów opieki nad zabytkami):

C.1/P.1/D.3

C.1/P.2/D.2

C.2/P.1/D.2

C.2/P.2/D.1 i 2

C.3/P.1/D.3 i 4

C.3/P.2/D.2

Cele, priorytety i działania:

Ad. C.1/P.1/D.3

Cel 1. *Poprawa skuteczności ochrony i stanu zachowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego województwa.*

Priorytet 1. Rozpoznanie stanu zachowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego województwa.

Działanie 3. Identyfikacja i objęcie ochroną najcenniejszych wartości dziedzictwa kulturowego świadczących o specyfice i tożsamości województwa. Zasadniczym zadaniem będzie zidentyfikowanie obiektów, zespołów, założeń przestrzennych, obszarów o najwyższych, unikalnych wartościach artystycznych, historycznych i krajobrazowych oraz wdrożenie odpowiednich mechanizmów ochrony w celu ich zachowania. W związku z tym, że wartości zabytkowe wytypowanych obiektów i obszarów mają znaczenie strategiczne, konieczne jest stosowanie w szerszym niż dotychczas zakresie takich form ochrony jak park kulturowy oraz ochrona obszarowa pojedynczych obiektów (m.in. wprowadzanie zapisów w dokumentach planistycznych).

Ad. C.1/P.2/D.2

Cel 1. *Poprawa skuteczności ochrony i stanu zachowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego województwa*

Priorytet 2 Wsparcie finansowe działań związanych z ratowaniem zabytków.

Działanie 2 Dofinansowanie prac remontowo-konserwatorskich oraz konserwacji zabytków znajdujących się na terenie województwa. Samorząd województwa jako jednostka samorządu terytorialnego zobowiązany jest do objęcia ochroną zabytków znajdujących się na terenie województwa. Wsparcie finansowe w ramach tego działania będzie udzielane w ramach dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach niebędących w bezpośrednim zarządzie samorządu województwa.

Ad. C.2/P.1/D.2

Cel 2: *Wzmocnienie tożsamości Dolnoślązaków, a tym samym ich zaangażowania i akceptacji dla działań podejmowanych w celu ochrony dziedzictwa kulturowego.*

Priorytet 1: Kształtowanie tożsamości regionalnej poprzez działania edukacyjne i promocyjne.

Działanie 2: Rozszerzenie zasięgu i wzmocnienie znaczenia przedsięwzięć związanych z zachowaniem Działanie polegać będzie na wspieraniu instytucji kultury samorządu województwa i innych podmiotów w organizacji wydarzeń o zasięgu regionalnym i ponadregionalnym popularyzujących zabytki i upowszechniających wiedzę o dziedzictwie kulturowym Dolnego Śląska (m.in. Europejskie Dni Dziedzictwa, konferencje, wystawy,

wykłady etc.). Podniesienie rangi imprez i wydarzeń promujących dziedzictwo kulturowe będzie realizowane także poprzez obejmowanie wydarzeń honorowym patronatem Marszałka Województwa Dolnośląskiego.

C.2/P.2/D.1 i 2

Cel 2: *Wzmocnienie tożsamości Dolnoślązaków, a tym samym ich zaangażowania i akceptacji dla działań podejmowanych w celu ochrony dziedzictwa kulturowego.*

Priorytet 2: Wzmocnienie zaangażowania społecznego w zakresie opieki nad zabytkami.

Działanie 1: Wspieranie inicjatyw społecznych w zakresie tworzenia i funkcjonowania lokalnych muzeów. Działanie polegać będzie na wspieraniu inicjatyw podmiotów prywatnych, organizacji społecznych i pozarządowych oraz jednostek samorządowych związanych z tworzeniem lokalnych muzeów, izb pamięci, skansenów itp. utrwalających historię, tradycje oraz twórczość artystyczną. Wsparcie osób i podmiotów kultywujących historię i tradycję ma na celu pobudzenie aktywności społeczności lokalnych w zakresie ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego, a także wzmocnienie oferty edukacyjnej i turystycznej na Dolnym Śląsku. **Działanie 2:** Wspieranie przedsięwzięć mających na celu podnoszenie wiedzy w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Działanie będzie realizowane poprzez organizację i wsparcie organizacji szkoleń, warsztatów, konferencji i innych form poszerzających wiedzę związaną z opieką nad zabytkami dla jst, właścicieli obiektów zabytkowych, fundacji i stowarzyszeń oraz placówek oświatowych.

C.3/P.1/D.3 i 4

Cel 3: *Efektywne i zintegrowane zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego Dolnego Śląska w oparciu o pełną wiedzę i kompetencje wielu podmiotów.*

Priorytet 1: Budowanie i wzmacnianie współpracy podmiotów zaangażowanych w ochronę dziedzictwa kulturowego.

Działanie 3: Wspieranie zintegrowanych działań służących ochronie dziedzictwa kulturowego, krajobrazu i wartości przyrodniczych. Działanie będzie polegać na promowaniu zintegrowanego i kompleksowego podejścia do ochrony krajobrazu kulturowego poprzez upowszechnianie wiedzy i promowanie idei powoływania parków kulturowych, parków krajobrazowych, a także wprowadzania zapisów w dokumentach planistycznych mających na celu ochronę zespołów przyrodniczo-krajobrazowych, panoram, osi widokowych, sylwet itp.

Działanie 4: Wspieranie wieloszczeblowej współpracy jako skutecznego mechanizmu zarządzania dziedzictwem kulturowym. Działanie będzie polegać na dostarczaniu wiedzy i wspieraniu form wieloszczeblowej współpracy, w tym zwłaszcza partnerstw publiczno-prywatnych i publiczno-publicznych na rzecz ratowania, ochrony i adaptacji zabytków. Wieloszczeblowe modele współpracy są podstawą wzmocnienia poczucia odpowiedzialności za dziedzictwo kulturowe i efektywnej realizacji celów, które przez wiele lat tradycyjnie zaliczane były do zadań publicznych.

C.3/P.2/D.2

Cel 3: *Efektywne i zintegrowane zarządzanie zasobami dziedzictwa kulturowego Dolnego Śląska w oparciu o pełną wiedzę i kompetencje wielu podmiotów.*

Priorytet 2: Budowa zintegrowanego systemu informacji i monitoringu jako narzędzia wspomagania procesu decyzyjnego w dziedzinie ochrony i opieki nad zabytkami.

Działanie 2: Budowa i prowadzenie systemu monitoringu procesów ochrony dziedzictwa kulturowego. Działanie polegać będzie na opracowaniu i wdrożeniu pierwszego etapu systemu monitorowania procesów ochrony, odnowy i przekształceń obiektów zabytkowych. System monitoringu będzie integralną częścią systemu informacji o zabytkach, a jego zadaniem będzie umożliwienie obserwacji procesów związanych z ochroną zabytków w ujęciu dynamicznym. Pierwszym etapem systemu będzie monitorowanie dofinansowania publicznego remontów i konserwacji zabytków w ramach środków finansowych w dyspozycji samorządu województwa, co będzie służyło podejmowaniu decyzji o przyznawaniu kolejnych dotacji.

4.2.2 Strategia rozwoju województwa Dolnośląskiego do 2020

Strategia rozwoju województwa Dolnośląskiego 2020 została przyjęta uchwałą nr XXXII/932/13 przez Sejmik Województwa Dolnośląskiego dnia 28 lutego 2013 r. Strategia wytycza cele i kierunki rozwoju regionu, prezentuje potencjał Dolnego Śląska i określa wspólną płaszczyznę działań poszczególnych regionów. Zasadnicze filary, na którym opierać się będzie rozwój Dolnego Śląska, to produkcja oraz usługi. Bogactwa naturalne, zasoby wiedzy oraz walory środowiska przyrodniczego i kulturowego, przygraniczne położenie pozwolą na zwiększenie znaczenia Dolnego Śląska jako silnego regionu gospodarczego, realizującego model wzrostu złożony z:

- ✓ „Autostrady Nowej Gospodarki” - obszaru dynamicznego rozwoju przemysłu opartego na najnowocześniejszych technologiach oraz nowoczesnych usługach, skupionych wokół istniejących i projektowanych ciągów komunikacyjnych (transportowych i teleinformatycznych).
- ✓ Obszarów o wybitnych wartościach przyrodniczych, uzdrowiskowych i kulturowych.

Strategia podkreśla wysoki potencjał turystyczny Dolnego Śląska, o czym decydują między innymi:

- ✓ zróżnicowane walory krajobrazowe, przyrodnicze, w większości objęte ochroną prawną;
- ✓ walory kulturowe (zwłaszcza zasoby dziedzictwa materialnego). Województwo Dolnośląskie zajmuje pierwszą pozycję w Polsce, ponad 83000 obiektów zabytkowych. Najwyższy udział w zasobach krajowych (24%) posiadają zespoły rezydencjonalne - zamki i pałace, oraz towarzyszące im zabytkowe założenia kształtowanej zieleni - parki i ogrody (12%).

Strategia Rozwoju Województwa Dolnośląskiego określa cztery podstawowe obszary integracji:

1. Wrocławski Obszar Integracji - Wrocław i otaczający go obszar, posiadający z nim silne powiązania funkcjonalne.
2. Legnicko - Głogowski Obszar Integracji - obszar zagłębia miedziowego oraz jego zaplecza.
3. Sudecki Obszar Integracji - południowy obszar województwa.
4. Zachodni Obszar Integracji - tereny leżące przy zachodniej granicy regionu.

Działania związane z ochroną zabytków, wpisują się w cele związane z wieloma aspektami działań przewidzianych przez strategię, lecz głównie w działania związane z rozwojem turystyki. Turystyka powinna stanowić jeden z filarów rozwoju społecznego i

gospodarczego regionu. Materialne i kulturowe atrakcje należy wykorzystać dla rozwinięcia produktów turystycznych, zwłaszcza na bazie uzdrowisk oraz ofert adresowanych zarówno do Dolnoślązaków, ale także do osób spoza regionu. Poza aspektami rekreacji i wypoczynku turystyka winna być wykorzystana jako instrument procesu edukacyjnego i wychowawczego.

4.2.3 Regionalny program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego na lata 2014-2020

Regionalny Program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego 2014 - 2020 został przyjęty przez Komisję Europejską dnia 18 grudnia 2014 r. Jest to dokument, który stanowi podstawę dla realizacji zadań, które mogą być dofinansowane ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Wyznaczone cele, są odpowiedzią na wyzwania rozwojowe regionu.

Cel główny programu: Wzrost konkurencyjności Dolnego Śląska, zapewniający poprawę poziomu życia jego mieszkańców przy zachowaniu zasad zrównoważonego rozwoju. Podniesienie poziomu gospodarczej i społecznej konkurencyjności regionu oraz poprawa jakości życia mieszkańców musi uwzględniać użytkowanie zasobów naturalnych zgodnie z zasadami ekorozwoju.

Jednym z wyznaczonych celów tematycznych jest: zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami. Stwierdzono, że ochrona różnorodności biologicznej oraz ochrona zabytków zapewni zachowanie najbardziej wartościowych zasobów dla obecnych i przyszłych pokoleń oraz pośrednio przyczyni się do rozwoju gospodarki regionu. Dla celu tego, jednym z wybranych priorytetów inwestycyjnych jest dziedzictwo kulturowe.

Kolejnym, wyznaczonym priorytetem inwestycyjnym jest ochrona i udostępnianie zasobów przyrodniczych.

W programie wyznaczono 11 osi priorytetowych, a tym: Oś priorytetowa 4 - środowisko i zasoby. Oś ta obejmuje 2 cele tematyczne: Promowanie dostosowania do zmian klimatu, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem oraz zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami.

Priorytet inwestycyjny: Dziedzictwo kulturowe.

Cel szczegółowy: Zwiększenie ochrony i efektywności wykorzystania zasobów kulturowych regionu. Rezultaty: Realizacja priorytetu przyczyni się do zwiększenia atrakcyjności województwa zarówno dla jego mieszkańców jak i turystów, przy jednoczesnej ochronie istniejących zasobów dziedzictwa kulturowego. Dolny Śląsk jest regionem o najbogatszych zasobach zabytkowych w kraju. Stanowią one zasadniczy czynnik wpływający na kształtowanie się tożsamości regionalnej, a także określają i wyznaczają w dużym stopniu uwarunkowania rozwoju województwa, będąc szansą promocji całego regionu. Dofinansowanie przedsięwzięć dotyczących ochrony i opieki nad najwyższej rangi obiektami zabytkowymi, w celu uniknięcia ich zniszczenia, pozwoli na zachowanie elementów dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń oraz stanowić będzie bodziec dla rozwoju społeczno - gospodarczego regionu. Wsparciem zostaną objęte zabytki nieruchome, wpisane do rejestru prowadzonego przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków we Wrocławiu wraz z ich otoczeniem, jak również zabytki ruchome znajdujące się w ww. zabytkach objętych wsparciem. Możliwe będzie przystosowanie obiektów zabytkowych do pełnienia przez nie nowych funkcji (w szczególności do prowadzenia działalności kulturalnej i turystycznej).

Priorytet inwestycyjny: Ochrona i udostępnianie zasobów przyrodniczych. Cel szczegółowy: Ochrona różnorodności biologicznej i zwiększenie efektywności wykorzystania zasobów przyrodniczych regionu. Rezultaty: Występowanie na terenie województwa wielu siedlisk przyrodniczych, gatunków fauny i flory, nakłada na cały region szczególną odpowiedzialność za ochronę dziedzictwa przyrodniczego. Zapobieganie to niszczeniu wartościowych miejsc, siedlisk, okazów. Realizacja priorytetu przyczyni się do zwiększenia atrakcyjności województwa, zarówno dla jego mieszkańców jak i turystów, przy jednoczesnej ochronie istniejących zasobów dziedzictwa naturalnego. Wsparcie przeznaczone będzie także na wyposażenie parków krajobrazowych i rezerwatów przyrody, przyczyniające się bezpośrednio do czynnej ochrony przyrody.

4.2.4 Aktualizacja Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego

Aktualizacja Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego została przyjęta uchwałą nr 2696/III/09 przez Zarząd Województwa Dolnośląskiego dnia 28 kwietnia 2009 r. W Programie najważniejszą pozycję wśród turystycznych walorów krajoznawczych, o charakterze kulturowym, zajmują zabytki architektury i budownictwa. Turystyczna waloryzacja zabytków wyłoniła listę najcenniejszych obiektów zabytkowych województwa. Warunkiem zainteresowania turystycznego zabytkami archeologicznymi jest ich odpowiednie wyeksponowanie w terenie i przystosowanie dla potrzeb zwiedzających. Dotyczy to przede wszystkim stanowisk archeologicznych o własnej, czytelnej formie krajobrazowej.

Analiza grup walorów województwa dolnośląskiego pozwala stwierdzić, że:

- ✓ liczne tereny i obiekty zabytkowe, dają możliwość tworzenia i eksploatacji szlaków krajoznawczych,
- ✓ istnieje możliwość tworzenia szlaków historycznych, edukacyjnych, wykorzystujących lokalizację rzadkich miejsc ważniejszych bitew oraz martyrologii z okresu II wojny światowej. Zwiększenie atrakcyjności zabytków ma odbywać się między innymi poprzez ożywienie zabytków cyklicznymi imprezami, odpowiednią infrastrukturą i kalendarzem imprez. Mocnymi stronami rozwoju turystyki na Dolnym Śląsku są wysokie walory kulturowe łączące dorobek kultur: polskiej, czeskiej, austriackiej i niemieckiej oraz rozbudowana baza turystyczna, zwłaszcza w rejonach górskich i uzdrowiskowych. Program wskazuje także słabe strony rozwoju turystyki na Dolnym Śląsku, do których należą między innymi: zły stan zabytków oraz brak sprawnego regionalnego i lokalnego systemu informacji turystycznej.

4.2.5 Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego. Perspektywa 2020

Nowy plan, sporządzony został na podstawie uchwały nr LVIII/889/2006 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 21 września 2006 r. Plan zagospodarowania Przestrzennego województwa dolnośląskiego - Perspektywa 2020 został przyjęty uchwałą nr XLVIII/1622/2014 przez Zarząd Województwa Dolnośląskiego dnia 27 marca 2014 r. Plan składa się z 3 części tekstowych oraz załączników graficznych.

Założenia w zakresie ochrony zabytków są następujące:

- ✓ region rozwija się z poszanowaniem walorów środowiska, przyrodniczo - krajobrazowych oraz kulturowych, przy wykorzystaniu szans rozwojowych, jakie daje mu korzystne położenie geograficzne;
- ✓ w rozwoju regionu, uwzględnia się przyjęte systemy ochrony zasobów przyrodniczo - krajobrazowych i zasobów kulturowych, a ich ochrona oraz przyjazne dla środowiska udostępnianie, stanowi ważny czynnik kształtowania tożsamości regionalnej i rozwoju gospodarczego.

Kierunki działań w zakresie ochrony przyrody i krajobrazu:

- ✓ Zachowanie i odtwarzanie zasobów przyrodniczo - krajobrazowych;
- ✓ Rozszerzenie i umocnienie regionalnego systemu obszarów chronionych i jego zintegrowanie z systemami krajowymi i europejskimi. Kierunki działań w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego:
- ✓ Harmonijne kształtowanie krajobrazu kulturowego oraz poprawa stanu i wykorzystania zespołów zabytkowych;
- ✓ Ochrona oraz poprawa stanu i wykorzystania zespołów zabytkowych;
- ✓ Ochrona dóbr kultury współczesnej.

4.2.6 Strategia Rozwoju Powiatu Zgorzeleckiego do roku 2020

Strategia powiatu opiera się na wiodących elementach: misji (przesłaniu), wizji (programie) oraz celach (opisane problemy ujęte w formie zadań), a także projektach służących operacjonalizacji celów strategii.

W Strategii zaprezentowano cele strategiczne związane z ochroną zabytków:

Cel Strategiczny 1: Zwiększenie integracji instytucjonalnej (integracji regionalnej) rozumianej jako zwiększenie liczby wspólnych inicjatyw gmin i powiatu na rzecz eliminowania problemów rozwojowych powiatu oraz poprawy atrakcyjności inwestycyjnej i społecznej powiatu:

- ✓ Zintegrowany System Zarządzania Rozwojem Gmin Powiatu Zgorzeleckiego (monitoring, raportowanie, planowanie, realizacja, finansowanie) w tym projekt badawczy ukierunkowany na śledzenie danych statystycznych i poznanie opinii oraz sugestii mieszkańców gmin, a także zamykanie luk rozwojowych różnicujących poszczególne obszary Powiatu.
- ✓ Kampania promocyjna powiatu zgorzeleckiego prowadzona przez władze gmin i powiatu, z udziałem mieszkańców (np. konkurs na hasło reklamowe).
- ✓ Projekt informacyjny i edukacyjny w zakresie gospodarki odpadami, np. programy edukacyjne w szkołach, w jednostkach organizacyjnych powiatu, promujące sortowanie odpadów poprzez ustawienie pojemników do sortowania odpadów w jednostkach powiatu, lub poprzez udział w różnego rodzaju akcjach, organizowanych przez gminy, lub inne organizacje, takie jak „Sprzątanie świata” itp.
- ✓ „Konferencja – warsztaty dla gmin i powiatu zgorzeleckiego”, z udziałem np. przedstawicieli akademickich z uczelni, Wojewódzkiego Biura Planowania Przestrzennego itp. W ramach tych warsztatów, można podjąć działania mające na celu opracowanie wspólnego, w miarę jednolitego słownika definicji do miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.
- ✓ Projekty w zakresie promocji wspólnych produktów, wspieranie wspólnej marki regionu.
- ✓ Projekty w zakresie kreowania świadomości ekologicznej, projekty dotyczące planowania.

- ✓ Projekty informacyjne, marketingowe, promocyjne w dziedzinie wykorzystania zasobów przyrodniczych i kulturowych np.: strony internetowe, kampanie informacyjne, udział w targach.

Cel Strategiczny 6: Zwiększenie potencjału ekonomicznego usług medycznych oraz ich dostosowanie do trendów epidemiologicznych poprzez inwestycję w ochronę zdrowia. Poprawa dostępności usług turystycznych oraz walorów przyrodniczych powiatu.

- ✓ Projekty kulturalno-rozrywkowe – np. „Festiwal Kultur Euroregionu Nysa” - organizacja imprez z udziałem mieszkańców Euroregionu, o charakterze przeglądu tradycji i dokonań trzech narodów (festiwal, przegląd, targi, bazy, wystawy czasowe, zawody sportowe).
- ✓ Projekty przyrodniczo-turystyczne, w tym:
 - Projekt rewitalizacji terenów zielonych przeznaczonych dla społeczności Euroregionu Nysa we współpracy z władzami Euroregionu i placówką naukową, np. Uniwersytetem Przyrodniczym;
 - Projekt „Informator Turystyczny” - w tym, m. in. promocja spływów kajakowych wspierający gminną inicjatywę budowy stanic kajakowych na Nysie Łużyckiej (której odcinek przebiegający od trójstyku granic do północnej granicy powiatu stwarza doskonałe możliwości spływów kajakowych) oraz tworzenie ścieżek rowerowych;
 - Projekt społeczny „Wakacje na Ziemi Powiatu Zgorzeleckiego” – projekt zakłada organizację kolonii dla dzieci i młodzieży, zarówno z terenu powiatu, jak również całego Euroregionu Nysa. Kolonie mogą mieć charakter sportowo-edukacyjny oraz zakładać udział nauczycieli szkół powiatowych (co zwiększy też ich aktywność społeczną w okresie wakacji i zmniejszy presję administracyjną na redukcję zatrudnienia w tej grupie zawodowej). Projekt można dedykować zarówno młodzieży, jak i seniorom.

4.2.7. Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Zgorzeleckiego

Dla powiatu zgorzeleckiego nie został dotychczas opracowany powiatowy program opieki nad zabytkami.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta i Gminy Pieńsk na lata 2018-2021 zgodny jest z dokumentami gminnymi o charakterze strategicznym, takimi jak:

- ✓ *Strategia Miasta i Gminy Pieńsk na lata 2014-2020*,
 - ✓ *Planem Rozwoju Lokalnego Miasta i Gminy Pieńsk* (przyjętym Uchwałą Rady Miejskiej w Pieńsku Nr XXVI/174/05 z dnia 17 stycznia 2005 r.),
 - ✓ *Wieloletnim Planem Inwestycyjnym* (przyjętym Uchwałą Rady Miejskiej w Pieńsku Nr XXVII/152/08 z dnia 30 grudnia 2008 r.),
 - ✓ *Wieloletnią Prognozą Finansową Gminy Pieńsk na lata 2014-2025* (przyjętą Uchwałą Rady Miejskiej w Pieńsku Nr XLII/246/2013 z dnia 30 grudnia 2013 r.)
- oraz dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy, jakimi są:
- ✓ *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Pieńsk* (przyjęte Uchwałą Rady Miejskiej w Pieńsku Nr XI/92/95 z dnia 5 czerwca 1995 r., zmienione Uchwałą Rady Miejskiej w Pieńsku Nr VIII/55/07 z dnia 12 września 2007 r. z późniejszymi zmianami),
 - ✓ miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.

Niniejszy *Program* zgodny jest ponadto z innymi dokumentami o charakterze strategicznym i prorozwojowym:

- ✓ *Studium Środowiska Kulturowego Miasta i Gminy Pieńsk*
- ✓ sporządzonymi dla większości miejscowości gminy *Planami Odnowy Miejscowości*,
- ✓ *Programem Rewitalizacji dla Miasta i Gminy Pieńsk na lata 2015-2022* (przyjętym Uchwałą Rady Miejskiej w Pieńsku Nr XX/88/2016 z dnia 27 września 2016 r.),
- ✓ *Planem urzędzeniowo-rolnym Gminy Pieńsk*.

W niniejszym dokumencie oparto się na założeniach finansowych przyjętych w projekcie budżetu miasta i gminy na 2018 r. Gminy Pieńsk (Zarządzenie nr 144 z dnia 24 listopada 2018 r.).

5.1.1 Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Pieńsk na lata 2014-2020

Misją Gminy Pieńsk jest "stworzenie warunków stabilizacji perspektyw rozwoju swoim mieszkańcom, które zapewnią w oparciu o swoje walory ekonomiczne, kulturowe i społeczne, wykorzystując endogeniczne partnerstwa i współpracę międzynarodową".

W Strategii zaproponowano trzy główne cele:

Cel Strategiczny 1: Stworzenie warunków dla zrównoważonego rozwoju kultury, turystyki i rekreacji.

1.1 Promocja turystyczna i kulturowa Gminy. Planowane działania:

- ✓ Stworzenie systemu identyfikacji wizualnej gminy;
- ✓ Stworzenie Planu marketingowego gminy;
- ✓ Wzmocnienie działań promocyjnych Gminy Pieńsk;
- ✓ Realizacja działań w zakresie współpracy międzynarodowej na płaszczyźnie turystycznej i kulturowej.

1.2 Rozwój infrastruktury na rzecz turystyki i rekreacji. Planowane działania:

- ✓ Rozbudowa szlaków pieszych, rowerowych, wodnych i konnych oraz wodnych w Borach Dolnośląskich;
- ✓ Kontynuacja projektu pn: „Przygoda z Nysą - zagospodarowanie turystyczne polsko-niemieckiego pogranicza” - etap IV;
- ✓ Rewitalizacja zabytkowego parku miejskiego w Pieńsku przy ulicy Bolesławieckiej;
- ✓ Rewitalizacja zabytkowego układu urbanistycznego miasta Pieńsk z budową deptaka w centrum miasta – IV etap i kolejne etapy
- ✓ Rozbudowa i utrzymanie w dobrym stanie obiektów i miejsc atrakcyjnych wraz z infrastrukturą turystyczno – rekreacyjną wokół nich.

1.3 Rozwój infrastruktury kulturowej w Gminie Pieńsk. Planowane działania

- ✓ Utworzenie muzeum szklarskiego oraz Hali Pamięci Żołnierzy II Armii Wojska Polskiego wraz z infrastrukturą towarzyszącą w obiekcie przemysłowym po byłej hucie szkła, Zakład „Nysa” w Pieńsku, z odtworzeniem tradycji szklarskich;
- ✓ Utworzenie „Wioski Łużyckiej” w sołectwie Bielawa Dolna.

Cel Strategiczny 2: Rozwój infrastruktury w Gminie Pieńsk.

Cel Strategiczny 3: Tworzenie warunków dla rozwoju społecznego i gospodarczego.

3.1 Rewitalizacja zabytkowych obiektów przemysłowych po byłej hucie szkła, Zakład "Nysa" w Pieńsku. Planowane działania:

- ✓ Adaptacja części budynków na potrzeby administracyjne wraz z przeniesieniem siedziby Urzędu;
- ✓ Rewitalizacja budynku magazynowego na pomieszczenia biurowe, w tym archiwum miejskie;
- ✓ Adaptacja „małego budynku biurowego” na mini galerię handlową,
- ✓ Zagospodarowanie części terenu huty na potrzeby stworzenia przestrzeni publicznej.

3.2 Wzmocnienie kapitału ludzkiego i społecznego. Planowane działania:

- ✓ Działania w zakresie promocji i aktywizacji kształcenia ustawicznego i rozwoju zawodowego nauczycieli;
- ✓ Podnoszenie jakości i konkurencyjności kształcenia wśród dzieci i młodzieży;
- ✓ Adaptacja programów szkolnych do założeń lokalnego rynku pracy;
- ✓ Stworzenie pracowni "Szlakiem ginących zawodów".

5.1.2 Program Rewitalizacji Miasta i Gminy Pieńsk na lata 2015-2022

Program Rewitalizacji Miasta i Gminy Pieńsk został przyjęty uchwałą nr XX/88/2016 przez Radę Miejską w Pieńsku dnia 27 września 2016 r.

W Programie przedstawiono tereny najbardziej zdegradowane, m.in.: Bielawa Dolna, Pieńsk - ulice: 8 Dywizji Wojska Polskiego, Henryka Dąbrowskiego, Stanisława Staszica, Fabryczna, Ojca Michała Tomaszka, Tadeusza Kościuszki, Bolesławiecka, Kolejowa, Szkolna, Zawiszy Czarnego, Zgorzelecka. Wskazane obszary rewitalizacji stanowią tereny o intensywnym zamieszkiwaniu, na którym zlokalizowane są instytucje publiczne o charakterze lokalnym (park miejski - pozostaje niezagospodarowany, stan techniczny budynków jest niezadowalający i przyczynia się do negatywnego wpływu na środowisko - ze względu na zanieczyszczenie powietrza, zaburzona jest również estetyka przestrzeni publicznej na wskazanym obszarze).

W dokumencie zaproponowano trzy główne cele:

Cel 1: Obszar rewitalizacji przyjazny przedsiębiorcom i otwarty na nowe rodzaje działalności gospodarczej. Kierunki działań dotyczące dziecięctwa kulturowego to:

- ✓ Zagospodarowanie budynków po dawnej hucie na strefę aktywności gospodarczej, aby mogły być wykorzystywane przez przedsiębiorców na potrzeby ich działalności gospodarczej.

Cel 2: Aktywni mieszkańcy obszaru rewitalizacji. Kierunki działań dotyczące dziecięctwa kulturowego to:

- ✓ Organizacja przedsięwzięć edukacyjnych i kulturalnych.
- ✓ Włączanie osób starszych do inicjatyw edukacyjnych i kulturalnych.
- ✓ Promowanie przedsięwzięć międzypokoleniowych.

Cel 3: Poprawa jakości infrastruktury obszaru rewitalizacji, sprzyjająca aktywności jego mieszkańców i wpływająca na wysoki poziom życia. Kierunki działań dotyczące dziecięctwa kulturowego to:

- ✓ Tworzenie przestrzeni do rekreacji, wypoczynku mieszkańców oraz rewaloryzacja istniejących obiektów.
- ✓ Wyposażanie terenów zielonych w elementy małej architektury.
- ✓ Termomodernizacja i modernizacja budynków mieszkalnych.
- ✓ Likwidacja pokryć azbestowych.

Przedsięwzięcia rewitalizacyjne - lista podstawowa:

Projekt nr 1: Rewitalizacja - adaptacja na cele kulturalne byłej Huty Szkła zwanej Pieńskie Huty Szkła "Zakład Nysa" (obiekt wpisany do rejestru zabytków).

Projekt przyczynia się do rozwiązania szeregu problemów W sferze społecznej sprzyjać ma zmniejszeniu bezrobocia poprzez zatrudnienie w nowo powstałym obiekcie mieszkańców miasta, w tym obszaru rewitalizacji. Zwiększy aktywność mieszkańców, w tym skupionych w organizacjach pozarządowych, które mogłyby realizować swoje projekty we współpracy z Muzeum. Wpłynie pozytywnie na poprawę poczucia bezpieczeństwa na obszarze rewitalizacji. W sferze gospodarczej spowoduje pobudzenie rozwoju nowych podmiotów gospodarczych, obsługujących odwiedzających Muzeum. W sferze przestrzenno-funkcjonalnej i technicznej przeciwdziałać będzie dewastacji i niszczeniu obiektów po dawnych zakładach produkcyjnych, będących obiektami wpisanymi do rejestru zabytków. W sferze środowiskowej - zagospodarowanie obiektów zapobiegnie dalszemu ich wykorzystywaniu w celu nielegalnego pozostawiania tam odpadów. Zagospodarowanie budynków pohutniczych wpłynie na zachowanie dziedzictwa kulturowego i historycznego, zwiększy atrakcyjność turystyczną (w tym nie tylko turystyki indywidualnej, ale konferencyjnej) miasta oraz poczucie tożsamości i dumy lokalnej.

Projekt nr 4. Rewitalizacja parku miejskiego w Pieńsku przy ul. Bolesławieckiej (obiekt wpisany do rejestru zabytków).

Projekt przyczyni się do zwiększenia oferty powierzchni służących rekreacji i wypoczynkowi. Projekt obejmuje wykonanie alejek, oświetlenia parkowego, amfiteatru, miejsc odpoczynku, ławek i skateparku.

Projekt nr 7: Modernizacja z elementami termomodernizacji budynków mieszkalnych przy ul. 8 Dywizji Wojska Polskiego 9, Bolesławieckiej 25, Ojca Michała Tomaszka 12 i 15 Partyzantów 30, Świerczewskiego 22, Henryka Dąbrowskiego 26 w Pieńsku (obiekty w Gminnej Ewidencji Zabytków).

Projekt ma na celu poprawę stanu budynków mieszkalnych na terenie obszaru rewitalizacji. Przyczyni się on do poprawy estetyki budynków oraz wpłynie na zwiększenie ich efektywności energetycznej. Pośrednio przyczyni się też do wzrostu aktywności mieszkańców, którzy będą bardziej starać się dbać o swoje otoczenie. Ograniczeniu ulegnie również wysokość środków finansowych przeznaczanych przez nich na ogrzewanie budynków itp. Pozytywnie wpłynie to wszystko na środowisko, zwłaszcza jakość powietrza. Zakres prac będzie obejmował remont ścian, dachów, ocieplanie ścian zewnętrznych wraz ze ścianami fundamentowymi, ocieplenie stropu piwnicy, ocieplenie stropu poddasza, wymianę okien i drzwi wraz z montażem nawiewników.

Przedsięwzięcia rewitalizacyjne - lista uzupełniająca:

Projekt nr 11: *Termomodernizacja budynków wielorodzinnych zlokalizowanych przy ul. Stefana Batorego 29, Bolesławieckiej 5, 7, 8, 12, 18A, 19, 55, 8 Dywizji Wojska Polskiego 2, 6, 11, Fabrycznej 1, Romualda Traugutta 3, Stanisława Staszica 13, Świerczewskiego 10, 16, 17, Ojca Michała Tomaszka 3, 22, 25, 27, 29 w Pieńsku - projekt Gminy Pieńsk i wspólnot mieszkaniowych.*

Zakres prac obejmuje: ocieplenie ścian zewnętrznych wraz ze ścianami fundamentowymi, ocieplenie stropów piwnic, ocieplenie stropów poddasza, wymianę okien i drzwi wraz z montażem nawiewników, modernizację instalacji centralnego ogrzewania (ul. Bolesławiecka 18A).

5.1.3 Plan Rozwoju Lokalnego Miasta i Gminy Pieńsk

Plan Rozwoju Lokalnego przyjęty został Uchwałą Rady Miejskiej w Pieńsku Nr XXVI/174/05 z dnia 17 czerwca 2005 r. Częściowo został opracowany w oparciu o przyjętą *Strategię Rozwoju Gminy Pieńsk*, jednak ze względu na jej częściową dezaktualizację, wynikającą m.in. z upływu czasu i częściowej realizacji określonych zadań, wprowadzono nowe zadania.

Zdefiniowano ważniejsze problemy dotyczące społeczność lokalną gminy Pieńsk, m.in. brak odpowiedniej bazy turystyczno – noclegowej umożliwiającej wykorzystanie walorów turystyczno – krajobrazowych.

Plan Rozwoju Lokalnego wyznacza cele i zadania realizowane przez gminę Pieńsk w najbliższych latach.

Określono bardziej szczegółowo niż w *Strategii* cele strategiczne:

1. Zrównoważony rozwój środowiskowy;
2. Rozwój infrastruktury technicznej;
3. Poprawa warunków zamieszkania przez ulepszanie elementów infrastruktury społecznej;
4. Rozwój przedsiębiorczości i przeciwdziałanie bezrobociu;
5. Rozwój turystyki i rekreacji;
6. Zmiany w strukturze gospodarczej obszaru, w tym zasad kształtowania rolnej i leśnej przestrzeni produkcyjnej;
7. Działalność samorządu lokalnego ukierunkowana na stworzenie odpowiedniego wizerunku gminy .

W ramach celu strategicznego 3: „Poprawa warunków zamieszkania przez ulepszanie elementów infrastruktury społecznej” wytypowano do realizacji cele operacyjne i zadania, m.in.:

- ✓ Rozwinięta baza sportowo – rekreacyjna i edukacyjna;
- ✓ Zwiększona oferta edukacyjna dla dzieci i młodzieży (przewiduje się do realizacji program: Realizowanie projektów edukacyjnych w ramach współpracy z gminami partnerskimi w zakresie wymiany dzieci, młodzieży i nauczycieli);
- ✓ Rozwinięte poczucie tożsamości lokalnej i kulturowej mieszkańców (wspieranie działań Miejsko - Gminnego Ośrodka Kultury w Pieńsku, identyfikowanie walorów dziedzictwa kulturowego gminy – organizowanie wystaw, konkursów, prelekcji, gromadzenie eksponatów, promocja i budowanie tożsamości mieszkańców przy zachowaniu wielowątkowości kulturalnej; organizacja imprez kulturalno – integracyjnych, wydanie informatora kulturalno – sportowego gminy Pieńsk);
- ✓ Rozwój zasobów gminnych służących aktywizacji kulturalnej mieszkańców.

W ramach celu strategicznego 5: „Rozwój turystyki i rekreacji” wytypowano do realizacji cele operacyjne i zadania, m.in.:

- ✓ Promocja turystyczna gminy i wyeksponowanie walorów przyrodniczych (programy: optymalne wykorzystanie walorów krajobrazowych do celów turystycznych, stworzenie warunków do rekreacyjnego wykorzystania Doliny Nysy i Nysy Łużyckiej, dostosowanie turystyki i rekreacji do naturalnej chłonności środowiska oraz ochrona najcenniejszych zespołów leśnych i parkowych (lub ich fragmentów) np. przez skoncentrowanie penetracji pieszej i rowerowej);
- ✓ Rozwój infrastruktury turystycznej (programy: budowa kładki pieszo – rowerowej Pieńsk - Deschka, budowa tras rowerowych na terenie gminy, budowa ścieżki rowerowej trasa Odra – Nysa od granicy z Czechami do Szczecina).

W ramach celu strategicznego 7: „Działalność samorządu lokalnego ukierunkowana na stworzenie odpowiedniego wizerunku gminy” wytypowano do realizacji operacyjne i zadania, m.in.:

- ✓ Współpraca partnerska organizacji gospodarczych, społecznych, samorządowych i mieszkańców na rzecz rozwoju (edukacja dotycząca pozyskiwania środków z zewnątrz, rozwijanie i nawiązywanie nowych kontaktów zagranicznych pod kątem realizacji wspólnych inicjatyw gospodarczych, kulturalnych i oświatowych);
- ✓ Uporządkowane gospodarowanie przestrzenią w poszczególnych miejscowościach gminnych (programy: stwarzanie warunków do większego zaangażowania się mieszkańców w tworzenie prawa miejscowego, sporządzenie planu zagospodarowania przestrzennego i niezbędnych planów miejscowych, rewitalizacja śródmieścia Pieńska).

5.1.4 Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Pieńsk

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Pieńsk (przyjęte Uchwałą Rady Miejskiej w Pieńsku Nr XI/92/95 z dnia 5 czerwca 1995 r., zmienione Uchwałą Rady Miejskiej w Pieńsku Nr VIII/55/07 z dnia 12 września 2007 r., z późniejszymi zmianami).

W *Studium* określono zasoby oraz stan dziedzictwa kulturowego gminy w oparciu o *Gminną Ewidencję Zabytków*. Wyznaczono obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Dla ochrony obiektów zabytkowych oraz integracji historycznie ukształtowanych przestrzeni ze współcześnie realizowanymi obiektami, służącym utrwaleniu tożsamości gminy przyjęto:

- ✓ ochronę obiektów zabytkowych *in situ* (w miejscu),
- ✓ zachowanie obiektów i obszarów o wartościach kulturowych poprzez ich konserwację, rewaloryzację i adaptację do współczesnych potrzeb i wymogów,
- ✓ rozszerzenie zakresu ochrony w/w obszarów poprzez ustanowienie stref ochrony konserwatorskiej wyznaczonych w studium i wskazanych w planach zagospodarowania przestrzennego z określeniem możliwości inwestycyjnych w ich obrębie,
- ✓ zakaz lokalizowania w sąsiedztwie zabytków obiektów uciążliwych i inwestycji, które mogą pogorszyć stan środowiska przyrodniczego oraz zakaz lokalizowania budynków zasłaniających widok na zabytek, a także obiektów dysharmonizujących przestrzennie i kompozycyjnie z tym zabytkiem.
- ✓ rewaloryzację obszarów i obiektów,
- ✓ kształtowanie skali i formy nowej zabudowy w nawiązaniu do tradycji historycznych danego miejsca w twórczej interpretacji.
- ✓ opracowanie strategicznego programu konserwatorskiego dla ratowania najcenniejszych obiektów,
- ✓ aktualizację ewidencji dóbr kultury,
- ✓ określenie preferencji dla utrzymania i ratowania lokalnych walorów kulturowych, a także dla realizacji obiektów o twórczych rozwiązaniach architektonicznych,
- ✓ uwzględnianie w pracach planistycznych i decyzjach administracyjnych, wyników badań naukowych dotyczących środowiska kulturowego oraz odkryć archeologicznych dokonanych na obszarze gminy, które winny wpływać na ustalenia szczegółowe granic stref oraz wytycznych konserwatorskich odnoszących się do cennych obszarów środowiska kulturowego,
- ✓ kontynuowanie zasady sporządzania okresowych, specjalistycznych analiz stanu środowiska kulturowego, w celu stworzenia aktualnych, merytorycznych podstaw procesów planistycznych i decyzji administracyjnych dotyczących obszarów istotnych dla ochrony i kształtowania środowiska kulturowego gminy.

Wyznaczono obszary wymagające przekształceń, rehabilitacji lub rekultywacji, wśród których uwzględniono tereny objęte strefami ochrony konserwatorskiej.

Zgodnie ze zmianą *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego* - wprowadzony w tym opracowaniu system stref ochrony konserwatorskiej został przewidziany do weryfikacji i rozszerzenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

5.1.5 Studium Środowiska Kulturowego Miasta i Gminy Pieńsk

W 2008 r. na potrzeby miejscowych planów sporządzone zostało przez Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków (obecnie Narodowy Instytut Dziedzictwa OT Wrocław) *Studium środowiska kulturowego miasta i gminy Pieńsk*, w którym wyznaczono spójny dla całej gminy system stref konserwatorskich. Strefy te będą uwzględniane w sukcesywnie powstających miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Strefy ochrony konserwatorskiej „A” — ścisłej ochrony układu przestrzennego, równoznaczne ze strefą ścisłej ochrony archeologicznej wyznaczono w następujących miejscowościach:

- ✓ Bielawa Dolna
Strefę wyznaczono dla reliktyw kościoła z cmentarzem.
- ✓ Bielawa Górna
Wyznaczono strefę ochrony konserwatorskiej „A” dla kościoła filialnego wraz z najbliższym otoczeniem, do którego zaliczono miejsce po zabudowaniach plebanii ewangelickiej i zabudowania dawnej szkoły ewangelickiej.
- ✓ Dłużyna Dolna
Wyznaczono dwie rozłączne strefy ochrony konserwatorskiej „A”: dla dawnego kościoła wraz z najbliższym otoczeniem, do którego zaliczono dawny cmentarz przykościelny i starszą część cmentarza grzebalnego oraz dla zespołu dworsko-folwarcznego *Albrechtshof*, obecnie zabudowania nr 80.
- ✓ Lasów
Wyznaczono strefę ochrony konserwatorskiej „A” dla wpisanych do rejestru zabytków kościoła, dworu, parku i folwarku wraz z najbliższym otoczeniem, do którego zaliczono zagrodę z młynem wodnym oraz zespół kościoła ewangelickiego z zagrodą plebańską i szkoła ewangelicką.
- ✓ Pieńsk
Wyznaczona została dla obszaru miasta Pieńsk w granicach uwzględniających jego historyczny rozwój do 1945 r. jak i obecny stan zachowania struktury planistycznej i przestrzennej oraz jako samodzielna enklawa dla terenu cmentarza ewangelickiego przy ul. Żagańskiej.
- ✓ Żarka nad Nysą
Wyznaczono strefę ochrony konserwatorskiej „A” dla dawnego dworu i folwarku oraz parku wraz z najbliższym otoczeniem.
- ✓ Żarki Średnie
Wyznaczono dwie, rozłączne strefy ochrony konserwatorskiej „A”:
 - Dla kościoła filialnego Podwyższenia Krzyża Świętego wraz z najbliższym otoczeniem, do którego zaliczono zabudowania dawnej plebanii ewangelickiej oraz zespół dworu w Żarkach Średnich nr 102 z parkiem i folwarkiem.
 - Dla folwarku *Doctorhof* — Żarki Średnie nr 1.

Strefy ochrony konserwatorskiej „W” - ścisłej ochrony stanowiska archeologicznego wskazane dla następujących stanowisk archeologicznych:

- ✓ Bielawa Dolna, dla stanowiska na mapie nr 12/11, (relikty kościoła z cmentarzem, okres późnego średniowiecza oraz nowożytny).
- ✓ Dłużyna Dolna, dla stanowiska na mapie nr 9/31, (relikty kościoła z cmentarzem, okres późnego średniowiecza oraz nowożytny).
- ✓ Lasów, dla stanowiska na mapie nr 14/32, (relikty kościoła z cmentarzem, okres późnego średniowiecza oraz nowożytny), stanowisko wpisane do rejestru zabytków architektury pod nr 1267 z dn. 02.04.1965 r.
- ✓ Pieńsk, dla stanowiska na mapie nr 9/1 (zamek, okres późnego średniowiecza).
- ✓ Pieńsk, dla stanowiska na mapie nr 1/2 (relikty kościoła z cmentarzem, okres późnego średniowiecza oraz nowożytny).

Strefy ochrony konserwatorskiej „OW” - obserwacji archeologicznej wyznaczone dla następujących miejscowości o średniowiecznej metryce, w granicach najstarszych części nowożytnych siedlisk:

- ✓ Bielawa Dolna
- ✓ Bielawa Górna
- ✓ Dłużyna Dolna
- ✓ Lasów
- ✓ Pieńsk (wyznaczono strefę ochrony konserwatorskiej „OW” - obserwacji archeologicznej dla miejscowości o średniowiecznej metryce, którą objęto najstarszą część miasta).
- ✓ Strzelno
- ✓ Żarka nad Nysą
- ✓ Żarki Średnie

Strefy „K” - ochrony kształtowanego krajobrazu kulturowego wskazano dla siedlisk wsi wraz z częścią rozłogów pól:

- ✓ Bielawa Górna
- ✓ Dłużyna Dolna
- ✓ Dłużyna Górna
- ✓ Lasów
- ✓ Strzelno
- ✓ Żarka nad Nysą
- ✓ Żarki Średnie

Strefy „K” kształtowania krajobrazu kulturowego nie należy traktować jako strefy ochrony konserwatorskiej w rozumieniu *ustawy z dn. 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz. U. z 2003 r. nr 162 poz. 1568, z późniejszymi zmianami). Zatem nie jest wymagane opiniowanie poszczególnych rozwiązań projektowych przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków Delegatura w Jeleniej Górze. Uzgodnienia wymaga, zgodnie z obowiązującymi przepisami, jedynie miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, który winien rozstrzygać o sposobie i formie nowej zabudowy.

Granice wszystkich wyżej wymienionych stref zostały określone na załączonej do *Studium środowiska kulturowego* mapie gminy w skali 1:10 000 i mapie Pieńska w skali 1:2 000.

5.1.6 Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego

Zgodnie z art. 15, ust. 2 pkt. 5 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz. U. z 2016 r. nr 778, ze zm.), w planie miejscowym określa się obowiązkowo zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Projekt planu, zgodnie z ww. ustawą musi zostać uzgodniony przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Miejscowe plany zagospodarowania terenu miasta i gminy Pieńsk przedstawia poniższa mapa.

Tabela 1. Miejscowe plany zagospodarowania terenu występujące na terenie miasta i gminy Pieńsk.

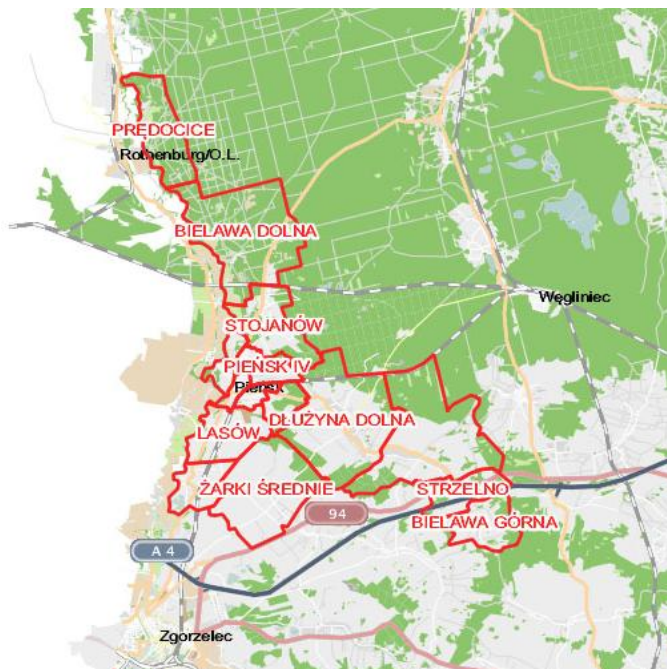
L.p.	MPZP	Publikacja	Ustalenia dotyczące ochrony dóbr kultury
1	Uchwała nr XXII/177/96 Rady Miasta i Gminy Pieńsk z dnia 03.09.1996r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Pieńsk (z późniejszymi zmianami)	Dziennik Urzędowy Województwa Jeleniogórskiego nr 48 z dnia 05.11.1996r. r. , poz. 90.	- Chroni się zabytkowy układ miejski Pieńsk. O planowanych większych pracach ziemnych w mieście należy powiadamiać służby WKZ. - Dla budynków o wartościach historycznych figurujących w tzw. „spisie konserwatorskim” mogą być - w wypadku ich przebudów i remontów - formułowane szczegółowe wytyczne oparte o opinie służb ochrony zabytków.
2	Uchwała nr XXII/178/96 Rady Miasta i Gminy Pieńsk z dnia 03.09.1996r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obrębów Bielawa Dolna i Prędocice (z późniejszymi zmianami)	Dziennik Urzędowy Województwa Jeleniogórskiego nr 48 z dnia 05.11.1996r. r. , poz. 91.	- Obejmuje się ochroną zabudowę o wartościach historycznych (budynki nr 18, 66, 73, 79 - młyn i dawny dom ludowy), dla których w wypadku planowanych prac budowlanych zaleca się uzyskanie wytycznych WKZ. - O planowanych pracach ziemnych w rejonie udokumentowanych stanowisk archeologicznych należy powiadamiać służby ochrony zabytków.
3	Uchwała nr XXII/179/96 Rady Miasta i Gminy Pieńsk z dnia 03.09.1996r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obrębu Bielawa Górna	Dziennik Urzędowy Województwa Jeleniogórskiego nr 48 z dnia 05.11.1996r. r. , poz. 92.	- Obejmuje się ochroną konserwatorską kościoł wraz z założeniem cmentarnym w obrębie muru oraz zabudowę o wartościach historycznych. W wypadku planowanych prac budowlanych w budynkach figurujących w tzw. „spisie konserwatorskim” zaleca się uzyskanie wytycznych WKZ. - O pracach ziemnych w rejonie kościoła należy powiadamiać służby ochrony zabytków.
4	Uchwała nr XXII/180/96 Rady Miasta i Gminy Pieńsk z dnia 03.09.1996r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obrębu Dłużyna Dolna (z późniejszymi zmianami)	Dziennik Urzędowy Województwa Jeleniogórskiego nr 48 z dnia 05.11.1996r. r. , poz. 93.	- Obejmuje się ochroną konserwatorską dawny dwór, dawny kościół ewangelicki wraz z cmentarzem oraz zabudowę o wartościach historycznych. W wypadku planowanych prac budowlanych w budynkach figurujących w tzw. „spisie konserwatorskim” zaleca się uzyskanie wytycznych WKZ. - O pracach ziemnych w rejonie dawnego dworu i kościoła należy powiadamiać WKZ.

5	Uchwała nr XXII/181/96 Rady Miasta i Gminy Pieńsk z dnia 03.09.1996r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obrębu Dłużyna Górna (z późniejszymi zmianami)	Dziennik Urzędowy Województwa Jeleniogórskiego nr 48 z dnia 05.11.1996r. r. , poz. 94.	- Obejmuje się ochroną zabudowę o wartościach historycznych; w wypadku planowanych prac budowlanych w budynkach figurujących w tzw. „spisie konserwatorskim” zaleca się uzyskanie wytycznych WKZ. - O pracach ziemnych w rejonie udokumentowanych stanowisk archeologicznych należy powiadamiać służby ochrony zabytków.
6	Uchwała nr XXII/182/96 Rady Miasta i Gminy Pieńsk z dnia 03.09.1996r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obrębu Lasów (z późniejszymi zmianami)	Dziennik Urzędowy Województwa Jeleniogórskiego nr 48 z dnia 05.11.1996r. r. , poz. 95.	- Zabytkami objętymi ochroną konserwatorską jest dwór renesansowy z 1593 r., zabudowania folwarczne z młynem wodnym oraz park z XIX w. - wszelkie prace budowlane i porządkowe w zespole pałacowo - parkowym wymagają szczegółowych uzgodnień z WKZ. - W wypadku planowanych prac budowlanych w budynkach figurujących w tzw. „spisie konserwatorskim” zaleca się uzyskanie wytycznych WKZ. - O pracach ziemnych w rejonie wskazanych w rysunku planu udokumentowanych stanowisk archeologicznych należy powiadamiać służb ochrony zabytków.
7	Uchwała nr XXII/183/96 Rady Miasta i Gminy Pieńsk z dnia 03.09.1996r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obrębu Stojanów (z późniejszymi zmianami)	Dziennik Urzędowy Województwa Jeleniogórskiego nr 48 z dnia 05.11.1996r. r. , poz. 96.	Obejmuje się ochroną zabudowę o wartościach historycznych, dla których w wypadku planowanych prac budowlanych zaleca się uzyskanie wytycznych WKZ.
8	Uchwała nr XXII/184/96 Rady Miasta i Gminy Pieńsk z dnia 03.09.1996r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obrębu Strzelno (z późniejszymi zmianami)	Dziennik Urzędowy Województwa Jeleniogórskiego nr 48 z dnia 05.11.1996r. r. , poz. 97.	- Obejmuje się ochroną zabudowę o wartościach historycznych; w wypadku planowanych prac budowlanych w budynkach figurujących w tzw. „spisie konserwatorskim” zaleca się uzyskanie wytycznych WKZ. - O pracach ziemnych prowadzonych na trasie projektowanej autostrady należy powiadomić służby ochrony zabytków; na osi projektowanego odcinka autostrady - udokumentowane stanowisko archeologiczne.
9	Uchwała nr XXII/185/96 Rady Miasta i Gminy Pieńsk z dnia 03.09.1996r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania	Dziennik Urzędowy Województwa Jeleniogórskiego nr 48 z dnia 05.11.1996r. r. , poz. 98.	Obejmuje się ochroną konserwatorską zabudowania folwarczne o wartościach historycznych oraz naturalistyczny park. Zaleca się powiadamianie WKZ o zamierzonych pracach adaptacyjnych w

	przestrzennego obrębu Żarka nad Nysą (z późniejszymi zmianami)		• obiektach folwarcznych. • O pracach ziemnych w rejonie wskazanych w rysunku planu udokumentowanych stanowisk archeologicznych należy powiadamiać służby ochrony zabytków.
10	Uchwała nr XXII/186/96 Rady Miasta i Gminy Pieńsk z dnia 03.09.1996r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obrębu Żarki Średnie (z późniejszymi zmianami)	Dziennik Urzędowy Województwa Jeleniogórskiego nr 48 z dnia 05.11.1996r. r. , poz. 99	• Zabytkiem objętym ochroną konserwatorską jest późnorenesansowy dwór z 1640 roku, zabudowania gospodarcze i młyn oraz park podworski z II połowy XIX wieku - wszelkie prace budowlane i porządkowe w zespole pałacowo - parkowym wymagają szczegółowych uzgodnień z WKZ. • Figurujący w rejestrze zabytków kościół z XV/XVI w. podlega ochronie konserwatorskiej. • O pracach ziemnych w rejonie kościoła oraz w rejonach wskazanych w rysunku planu udokumentowanych stanowisk archeologicznych należy powiadamiać służb ochrony zabytków.

5.2 Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego

5.2.1 Charakterystyka gminy

Mapa 1. Zasięg terytorialny Gminy Pieńsk (<https://piensk2.e-geoportal.pl/>).

Gmina miejsko-wiejska Pieńsk (obecnie jedna z siedmiu gmin powiatu zgorzeleckiego), położona w zachodniej części województwa dolnośląskiego, zajmuje powierzchnię 110,23 km², w tym niemal 10 km² przypada na miasto. Powierzchnia gminy stanowi 13,2% powiatu, a pod względem obszaru jest to najmniejsza z gmin miejsko-wiejskich tegoż subregionu.

Gmina Pieńsk leży w zachodniej części województwa dolnośląskiego, w powiecie zgorzeleckim nad Nysą Łużycką. Jest gminą nadgraniczną – jej granicą zachodnią jest linia graniczna Polska-Niemcy wyznaczona przez Nysę

Łużycką. Od północy przylega gmina Przewóz, od wschodu gmina Węgliniec, Nowogrodziec i Lubań, a od

południa gmina Zgorzelec. Przez teren gminy przebiegają ważne szlaki komunikacyjne – autostrada A4, droga krajowa nr 94, drogi wojewódzkie nr 351 i nr 353, linia kolejowa E 30 należąca do III Paneuropejskiego Korytarza Transportowego łączącego Niemcy, Polskę i Ukrainę. Zajmuje powierzchnię 11 023 ha (miasto 990 ha). W Gminie Pieńsk mieszka 9244 mieszkańców, w tym w mieście 5852. Pieńsk jest gminą przemysłowo -rolniczo- leśną podzieloną na 8 sołectw: Bielawa Dolna, Stojanów, Lasów, Żarka n/Nysą, Żarki Średnie, Dłużyna Dolna, Dłużyna Górna, Bielawa Górna i Strzelno.

5.2.2 Zarys historii rozwoju przestrzennego

Pieńsk

Pierwsze informacje o miejscowości pochodzą z XIII w. Już wtedy była ona wymieniana jako siedziba rodu Penzigów, którzy ok. 1250 r. wzniesli tu murowany zamek.

Kamienna budowla, położona nad Młynówką, na wzgórzu zwanym „Górą Zamkową” (czasem też Placem Zamkowym) otoczonym wodą, położonym na północ od późniejszej fabryki tektury, nie dotrwała do naszych czasów. Kamień na budowę pochodził z kamieniołomów Dłużynie. Dokładny czas budowy nie jest znany, ale już w dokumencie Ottona von Brandenburg z 1268 r. Penzigowie wymienieni zostali jako panowie na zamku. Inne źródła mówią, że zamek wznoszono 2 lata, zakończywszy prace w 1250 r. Wygląd zamku znany jest z kilku opisów, które dość szczegółowo objaśniają jego dyspozycję przestrzenną oraz pozwalają na lokalizację miejsca, w którym się wznosił.

Z czasem podział dóbr, wewnętrzne spory wśród członków rodu, ale przede wszystkim zła sytuacja gospodarcza doprowadziły Penzigów do finansowej katastrofy.

Zaniedbany, opuszczony zamek popadł w ruinę i stał się ciężarem finansowym dla rady miejskiej Zgorzelca, która przejęła większą część majątku Penzigów. Z tego powodu w październiku 1514 r., po uzyskaniu zezwolenia króla Władysława, zamek rozebrano.

W latach 1319-1329 dobra Penzigów uzyskują status „państwa” — rozległego klucza włości rycerskich w Puszczy Zgorzeleckiej, który to po niemal wieku przechodzi na własność rady miejskiej Zgorzelca. Pod koniec średniowiecza Pieńsk ma charakter wiejskiej osady hutniczej. Z imienia wymieniani są dwaj mistrzowie trudniący się wytopem żelaza: Christof Seidler i Christom Anesorge. Od 1550 r. na drodze prowadzącej do Dłużyny wzmiankowana jest cegielnia w Pieńsku, a ok. 1600 r. pojawiają się tu pierwsi rzemieślnicy. Na przełomie XVII i XVIII w. mieszkało we wsi 3 garncarzy, 3 krawców, 2 szewców, 2 rzeźników, 1 piekarz, 2 cieśli oraz tkacze. Przed 1723 r. uruchomiono na miejscu gorzelnię.

Rozwój Pieńska w czasach nowożytnych następował powoli (od 1493 r. do 1553 r. liczba gospodarstw czynszowych wzrosła jedynie o 10).

Z rozwojem Pieńska ściśle związana jest historia należącego doń folwarku. W 1493 r. wymieniany jest niewielki majątek położony pomiędzy Młynówką i Nysą. W skład folwarku wchodziły w głównej mierze dobra nad Nysą oraz pola położone na wzgórzu zwanym *Ziegeleiberg*, aż po granice z Dłużyną. Również młyn, stojący na terenie późniejszej fabryki tektury wchodził w skład folwarku. Zabudowania gospodarcze zwane mniejszym folwarkiem (a następnie *Klinne-*, czy *Klinge Vorwerk*) położone były na zboczu góry w dolnej części wsi (późniejsza *Yorkgasse*.) Pod koniec XVII w. magistrat podzielił Klingevorwerk na dwa osiedla: *Kleingärtner-* i *Häusler Siedlung*, przenosząc zarząd do zabudowań *Dominialgebaude*, położonych na terenie dawnego zamku, przy *Deschkaer Strasse*. Część tych zabudowań spłonęła w 1730 r., podobnie jak kuźnia, plebania ewangelicka i szkoła ewangelicka. Obecnie nie istniejący dom dzierżawcy pochodził z 1755 r.

Charakter średniej wielkości wiejskiej osady leśnej, jednej z wielu w posiadaniu rady miasta Zgorzelca, utrzymywał się jeszcze przez długi czas. W 1782 r. odnotowano w Pieńsku jedynie 23 gospodarstwa kmiece, 32 gospodarstwa zagrodnicze i 15 chałupniczych, około pół wieku później liczby te niewiele się zmieniły: w 1817 r. poza sołtysem było bowiem 8 gospodarstw kmiecych, 16 półkmiecych, 11 gospodarstw większych zagrodników, 16 gospodarstw mniejszych zagrodników, 25 gospodarstw chałupniczych oraz 11 pełniących usługi rzemieślnicze, w sumie 98 domów zaś liczbę mieszkańców szacowano na 630 osób, podczas gdy w pobliskiej Dłużynie było ich aż 1419, a w Bielawie Dolnej zaś 540.

W 1830 r. rozpoczęto budowę bitych dróg, odnotowano w Pieńsku 108 domów, 630 mieszkańców, kościół ewangelicki i ewangelicką szkołę, młyn wodny i dwie cegielnie. W roku 1845 nieznacznie zmienia się liczba domów — spada do 106 — zaś liczba mieszkańców wzrasta do 714, poza tym Knie dodaje informacje o uposażeniu kościoła ewangelickiego (*Widmut*), odnotowuje też: młyn olejowy, tartak, kamieniołom piaskowca, 16 krosien tkackich, 2 gospody, 9 handlarzy oraz 25 rzemieślników.

Okolo roku 1850 Rösler w kronice Pieńska wymienia tu 1 kramarza, 24 gospodarstwa kmiece, 11 gospodarstw większych zagrodników, 26 gospodarstw mniejszych zagrodników, 48 gospodarstw chałupniczych, co w sumie z domem leśniczego, leśniczówką, domem dzierżawcy, proboszcza, szkołą i młynem dawało 116 budynków zamieszkałych przez ok. 700 osób.

Niewątpliwie najstarszym potwierdzonym dokumentarnie zajęciem w Pieńsku było młynarstwo. Stary, średniowieczny młyn z ok. XIII w. stał nad Młynówką obok zamku, przy ul. Łużyckiej, w miejscu gdzie powstała późniejsza fabryka tektury. W 1491 r. Hans von Penzig sprzedał go miastu Zgorzelec, w którego zarządzie wraz z folwarkiem pozostawał do wieku

XIX. Wtedy do przechodzi w ręce prywatne. Pierwszym właścicielem od 1840 r. jest Heinrich Gottfried Kirche, następnie od 1859 r. Koblitz i od 1869 Reinhold Roscher. Dogodne położenie dawało na tyle stałą moc, że ok. poł. XVIII w. w pobliżu młyna usytuowano tartak a następnie olejarnie (*Ölpoche*). Ostatnie właściciel młyna wznosił obok niego także wytwórnię papki drzewnej, a w 1892 r. pierwszą w Pieńsku elektrownię. Po śmierci Roschera majątek na drodze licytacji przejęła firma „*Gebrüder Fünfstück*” i utworzyła na jego miejscu fabrykę tektury. Obok siły wodnej wkrótce wykorzystywano w niej maszyny parowe. Od 1906 r. fabryka była już spółką akcyjną.

Drugi młyn, tzw. dolny przy obecnej ul. Młyńskiej, od śmierci Roschera był jedynym młynem mącznym w Pieńsku. Wzniesiony w końcu lat 60. XIX w. przez Hanspacha znajdował się następnie w posiadaniu niejakiego Steinberga, a od 1880 r. Alfreda Schreibersa, który go rozbudował urządzając ogrodowo teren przy domu młynarza.

Do historycznej zabudowy Pieńsk należała również gorzelnia. W księdze chrztów z 1723 r. przy informacji o Christofie Böhmer aus Schlesien mowa jest o gorzelnii, podobnie w 1768 r. zapis w rejestrze zgonów mówi o Annie Rosinie Schneider, której mąż Johann Michael był gorzelnikiem. Najnowsza gorzelnia pochodziła z początku XIX w.

Historia Pieńsk od wieku XVII po początek wieku XIX naznaczona jest licznymi wojnami (m.in. wojna trzydziestoletnia, siedmioletnia, kampania napoleońska) oraz klęskami, jak w 1712 r. ospa, czy liczne pożary - najtragiczniejszy w dziejach miejscowości wybuchł 24 października 1841 r. i pochłonął m.in. kościół ewangelicki, od którego zajęty się nowo wybudowane w 1840 r. zabudowania gospodarcze plebanii, stara szkoła, karczmy, 53 gospodarstwa (głównie w dolnej części miejscowości, ponieważ były kryte słomą), w sumie około 130 budynków. Dzięki znacznej pomocy okolicznej ludności oraz władz odbudowa nastąpiła szybko, jedynie kościół i szkołę wzniesiono dopiero w 1843 lub 1846 r.

Przełomowym momentem w dziejach miasta było przeprowadzenie w latach 1846-47 przez Pieńsk kolei żelaznej, łączącej go z Węglińcem i Zgorzelcem oraz wzniesienie w Pieńsku budynku dworca. Bezpośrednim następstwem poprawy komunikacji było utworzenie w Pieńsku w 1847 r. urzędu pocztowego. Początkowo ekspozytura poczty mieściła się w budynku dworca, następnie w „*Gasthaus zur Eisenbahn*” i prywatnych domach. Po niemal 50 latach, już jako samodzielny urząd pocztowy otrzymała własny budynek, wzniesiony w 1896 r. przy *Wilhelmstrasse* 32 (obecna ul. K. Świerczewskiego).

Niewątpliwym impulsem, najbardziej ważącym na rozwoju miasta wraz z rozwojem produkcji ceramiki budowlanej przez cegielnie, było uruchomienie w 1858 r. pierwszej huty szkła. Na powstanie szklarstwa wpłynęło obok wybudowania linii kolejowej ułatwiającej zbytnie, istnienie w Pieńsku i okolicach dużej liczby pozbawionych pracy tkaczy, co było wynikiem powszechnego w tym czasie upadku tradycyjnego systemu pracy nakładczej tej gałęzi przemysłu. Założycielami pierwszej huty byli Menzel z Ruszowa i Behnisch ze Zgorzelca. Już w 1861 r. z inicjatywy firmy *Tscheuschler&Lacotta* wspólnie z gospodarzem Hirsche powstała następna huta, a w 1864 r. zaczęła działać fabryka szkła Traugutta Buchnera.

Tak rozpoczął się rozwój przemysłu szklarskiego, który dzięki wytwarzanym w hucie szkła braci Oskara i Edmunda Putzlerów abażurom, zyskał światowy rozgłos. Wśród prężnie działających tu zakładów należy wymienić ponadto huty: *Adler* (zał. w 1872 r.), *Phönix* (zał. 1887 r.) oraz *Meissner, Kleinert & Co.*

Gwałtowny rozwój przemysłu szklarskiego pociągnął za sobą równie szybki rozwój miasta. Napłynęli tu rzemieślnicy z Niemiec, Czech, Śląska i Wielkopolski. Rosnąca liczba mieszkańców spowodowała ruch budowlany i jednocześnie zmianę charakteru zabudowy z wiejskiej na miejską.

Istotnym momentem dla rozwoju miasta było wzniesienie na południowym stoku *Ziegelbergu* w latach 1879-80 pierwszej stacji opieki, którą otwarto w roku następnym. Dużo później, bo dopiero w 1907 r. wykonano jej znaczącą przebudowę i rozbudowę dostosowując budynek do funkcji szpitala o statusie szpitala powiatowego, także w zakresie odpowiedniego urządzenia i wyposażenia wewnątrz.

Działania wojenne w 1945 r. przyniosły znaczne, bo szacowane na 80%, zniszczenia zabudowy miejscowości. Część zniszczeń była rezultatem stosowanej przez obrońców taktyki „spalonej ziemi”. W literaturze pojawia się informacja, że Pieńsk przechodził siedem razy z rąk do rąk, a obrona miała na celu opóźnienie przekroczenia Nysy Łużyckiej. Jedną z bardziej dotkliwych strat było wysadzenie na rozkaz komendanta obrony wieży a następnie całego ewangelickiego kościoła parafialnego.

Odbudowa osady a zwłaszcza zakładów przemysłowych, spowodowała nadanie jej statusu osiedla w 1954 r. Mimo dużych zniszczeń, zapewne ze względu na ponownie funkcjonujące hutnictwo szkła Pieńsk otrzymał w 1962 r. prawa miejskie. W tym też roku oficjalnie ukończono powojenną odbudowę miasta, która jednak nie przywróciła mu wcześniejszego charakteru. Bezwrotnie zniknęła bowiem wielorodzinna zabudowa z lat 30. XX w., stanowiąca socjalne zaplecze powstającego przemysłu (wokół Placu Wolności czy przy ulicy Żagańskiej). Uszczerbku doznała też zabudowa w okolicach obu kościołów - przykładowo zabudowania plebanii katolickiej wraz z budynkami gospodarczymi. Zniknęły również dwa duże kompleksy zabudowy przemysłowej w północnej części miasta oraz wszystkie cegielnie, a było ich przed rokiem 1945 cztery.

Powojenna odbudowa przebiegała w dwu, dających się określić stylistycznie etapach. Pierwszym było wzniesienie kilku wielorodzinnych bloków mieszkalnych o formach nawiązujących do tradycji (domy nakryte dachami czterospadowymi o pokryciu ceramicznym). Domy te zlokalizowano wzdłuż istniejących ulic, i choć nie powtarzają one dokładnie pierwotnego przebiegu pierzei, to jednak w pewnym przybliżeniu nawiązują do dawnego zarysu zabudowy. Drugi etap to budowa modernistycznych, typowych bloków wielorodzinnych. Niestety w tym wypadku ich lokalizacja była przypadkowa pod względem kompozycji przestrzennej. W rezultacie budownictwo to wprowadziło dodatkowy chaos w i tak już zniszczoną strukturę miasta. Charakterystyczne jest, że w obu wypadkach nie nawiązywano do lokalnych form architektury wielorodzinnej oraz, że nie kontynuowano wcześniejszego rodzaju zabudowy danego obszaru - przykładowo zlokalizowano bloki mieszkalne na terenie gdzie wznosiły się domy jedno i dwurodzinne bez zachowania dawnej linii zabudowy. Domy wznoszone w ostatnim dwudziestolecu - najczęściej były to budynki jednorodzinne, skalą odpowiadają zabudowie dawnego Pieńska lecz formalnie nie zbliżają się do lokalnej tradycji budowlanej reprezentując rozwiązania stosowane powszechnie w całej Polsce.

Bielawa Dolna

Osiedle w Bielawie istniało już we wczesnym średniowieczu. Do XVI w. zamieszkiwała je ludność słowiańska, stąd przez długi czas nazywane było Bielawą Łużycką. Od 1. poł. XIII w. do końca XV w. była częścią latyfundium Penzigów. W l. 1491-1492 zakupili ją mieszcianie zgorzeleccy, w których posiadaniu pozostawała ciągle, jedynie z przerwą na lata 1547- 1555, kiedy to została skonfiskowana przez króla Ferdynanda Habsburga.

Początkowo była to osada bartników, rybaków i hutników. W 1431 r. odnotowano tu wytapiającego mistrza kuźniczego Puscmanna, a w 1493 r. mistrza Mathesa Spechta. Ten ostatni odkupił od magistratu zgorzeleckiego kuźnię w Starym Węglińcu, czym znacznie

przyczynił się do rozwoju wsi. W 1669 r. wieś wykupiła rada miejska Zgorzelca, a w 1682 r. uruchomiono tu produkcję miedzi, którą po jakimś czasie zamknięto.

Bielawa Dolna dość szybko została siedzibą leśniczego (wiadomość o podleśniczym Bielawy dokumentuje zapis rady miejskiej Zgorzelca z 1396 roku). Od średniowiecza posiadała także własny kościół, początkowo filialny wobec parafii w Pieńsku. Pierwotnie był on kaplicą pogrzebową, od 1682 r. stał się ewangelickim kościołem parafialnym, którego pierwszym proboszczem był Johann Winkler. W 1744 r. świątynia doszczętnie spłonęła, a na jej miejscu w latach 1774-1775 wzniesiono nową. Natomiast w 1803 r. wybudowano nową plebanię. Wiadomo, że ok. poł. XIX w. dobra parafialne obejmowały 68 morg, w tym pola, łąki i ogród.

Bielawa Górna

Ślady osady pochodzą sprzed czasu, kiedy ziemie te zasiedlali Serbołużyczanie. W średniowieczu dla odróżnienia od Bielawy Dolnej (Łużyckiej) nazywano ją Bielawą niemiecką (*Deutsche Bele*). W poł. XVII w. przyjęła się nazwa Bielawa Górna (*Hebernbiele*).

Okolo połowy XIV w. właścicielem wsi było miasto Zgorzelec. W 1395 r. sprzedało ją wraz z majątkiem w *dy Dewschbele* zgorzeleckiemu mieszczaninowi Franczko von der Bele, który w 1316 r. testamentem przekazał ją swojemu bratu Bartholomäusowi. Następnie wieś, zwana już *deutsche Bele*, z powodu braku spadkobierców przypadła królowi Wacławowi IV. Król przekazał ją Wacławowi von Dohna i Henrykowi von Lazan, od których dobra te w 1409 r. odkupili bracia Colmann za Zgorzelca. Oni to z kolei odstąpili wieś kościołowi św. Piotra ze Zgorzelca, który zachował ją na kolejne stulecia.

W Bielawie Górnej istnienie kościoła podległego dekanatowi w Zgorzelcu wzmiankowano już w 1346 r. (*Juristiktionsrolle des Bistums Meissen*). Kolejna informacja o świątyni pochodzi z 1530 r., obecnie wzniesiono jednak dopiero w XVIII w., prawdopodobnie na murach wcześniejszej. Wiadomo również, że obecny, murowany kościół z wieżą, na której znajdował się zegar, został poświęcony w 1745 r. Cmentarz przykościelny otoczono w XVIII w. murem, który przedłużono w kierunku wschodnim, podczas powiększania cmentarza w XIX w. Nowa plebania została wybudowana w 1846 r.

Dłużyna Dolna

Pierwotnie Dłużyna Dolna i Górna stanowiły jedną miejscowość będącą własnością Penzigów z Pieńska. W 1382 r. trzech bracia z tego rodu: Nickel, Leuther i Czaśław przekazali 8 gospodarstw z Dłużyny Dolnej swojemu wierzycielowi, Johanowi Punzel, który to jeszcze w tym samym roku podarował je kościołowi Świętego Krzyża w Pieńsku. Tę część Dłużyny w 1491 r. od Hansa Starszego von Penzig wykupiła rada miejska Zgorzelca wraz z „państwem pieńskim”. Pod koniec XV w. Penzigowie pozbyli się kolejnej części „Dolnej Wsi”. Pierwszym jej właścicielem był Hieronim Proffen ze Zgorzelca, w 1452 r. kupił ją Kaspar von Nostitz. Ród Nostitzów posiadał wieś do 1510 r., kiedy to Dłużynę Dolną wykupił Hans Frenzel, a od jego spadkobierców w 1583 r. rada miejska Zgorzelca. Część Dłużyny Dolnej była także własnością zięcia Mikołaja Penziga, Christopha von Talkenberg, ale w 1494 r. i on odstąpił ją zgorzeleckiej radzie miejskiej. Na czas przynależności do magistratu zgorzeleckiego datuje się rozkwit miejscowości i wzrost zaludnienia.

Kościół parafialny wzmiankowany był po raz pierwszy w 1346 r. Przypuszcza się, że kolejny pochodził z XIV wieku i dwukrotnie był wydłużany (pierwszy raz w 1552 r.) i powiększany. Nowy, neogotycki kościół, wzniesiony z piaskowca, poświęcono 16.11.1858. Była to bazylika emporowa z drewnianym stropem. Kościół ten został uszkodzony podczas

działań wojennych w 1945 r. Uznana za nie nadającą się do odbudowy świątynię rozebrano ok. 1965 r., pozostawiając jedynie otaczający cmentarz średniowieczny, kamienny mur graniczny z budynkiem bramnym. W tym samym czasie rozebrano przylegający do muru od północnego-wschodu budynek pochodzącej z 1818 r. plebanii ewangelickiej. Z terenu cmentarza zniknęły kute, żelazne krzyże nagrobne. Pozostały jedynie pochodzące z XVII i XVIII w. kamienne nagrobki wmurowane w mur cmentarza.

Staraniem parafii rzymsko-katolickiej zrujnowany budynek bramny muru cmentarza przykościelnego został w latach 2004-2005 podniesiony z ruiny. Naprawiono mur cmentarny, uporządkowano teren cmentarza oraz umieszczono rodzaj pomnika upamiętniającego dzieje miejsca. W roku 2008 odsłonięto zarys fundamentów neogotyckiego kościoła, niestety bez nadzoru archeologicznego (czytelny jest układ prostokątnego korpusu nawowego z półkolistą apsydą od północy i czworoboczną wieżą od południa, mury wzniesiono z jasnego piaskowca - w partii fundamentowej kamień łamany i regularne ciosy na narożach - wydobyto liczne detale kamieniarskie, w tym obrobione bloki wieńczące przypory z czytelnym gzymsem i kapinosami). Wcześniej, zapewne w latach 90. XX w., na terenie dawnej zagrody plebańskiej urządzono teren rekreacyjny i wybudowano okazały ołtarz polowy.

Cmentarz wokół kościoła ewangelickiego z czasem stał się zbyt mały na potrzeby licznej wspólnoty - parafia obejmowała Dłużynę Dolną i Górną. Nowy cmentarz założono około poł. XIX w. na południe od starego, od którego oddzielony był wiejską drogą. Teren cmentarza, o zarysie prostokąta, został otoczony kamienno-ceglanym murem, który ozdobiono od strony wewnętrznej okazałymi nagrobkami. Nowy, parafialny kościół rzymsko-katolicki p.w. Chrystusa Króla został wybudowany na nowym miejscu, w sąsiedztwie nowej szkoły podstawowej, w latach 1972-1973.

Dłużyna Górna

W 2. poł. XIII w. Dłużyna Górna znalazła się w rękach rodziny szlacheckiej, która przybrała nazwisko *von Langenau*. W 1276 r. wymieniony jest tu Hozerus de Langenowe. Przed 1381 r. wieś przechodzi na własność Gersdorfów ze Sławnikowic, których ostatnim przedstawicielem był Czaśław von Gersdorf. Z osobą Czaśława wiąże się uruchomienie około roku 1445 kuźnicy żelaza. Pierwszym jej dzierżawcą był mistrz Hans Specht. Po raz ostatni Czaśław von Gersdorf wymieniany jest w dokumentach w 1458 r. Niebawem po śmierci wdowy po Czaśławie (1481 r.) wieś przejmują gwałtem Gotsche i Christoph Gersdorfowie z Baruth i Reichenbach. Zajęcie przez nich Dłużyny Górnej odbiło się szerokim echem, głos w tej sprawie zabrał także król Węgier Maciej Korwin. Dokumentem datowanym 1 listopada 1485 r. w Wiedniu Maciej Korwin „zganił” dalekich krewniaków Czaśława. Gersdorfowie z Baruth zajmowali spokojnie „Górną Wieś” do 1493 r., kiedy sprzedali ją Hieronimowi Proffenowi ze Zgorzelca. Kuźnicę w Dłużynie Górnej Gotsche von Gersdorf sprzedał Szymonowi Asmannowi już w 1489 r. W XVI w. właścicielami wsi byli bogaci mieszczaństwo zgorzeleccy, Frenzlowie. Ostatecznie w 1583 r. „Górną Wieś” wraz ze Strzelnem wykupiła rada miejska Zgorzelca.

Lasów

W poł. XIV wieku wieś znajdowała się w posiadaniu Ulmanna aus der Münze, od poł. XV w. należała do rodu von Gersdorf. W 1460 r. odkupił ją Bartholomäus Hirschberg. Kolejnymi właścicielami Lasowa byli mieszczaństwo ze Zgorzelca, Emerichowie, następnie

Frenzlowie oraz rada miasta Zgorzelca. W 1568 r. wieś nabył Kacper Fürstenau ze Świdnicy, jeden z najzamożniejszych kupców Śląska. W latach 1628-1710 r. kolejnym właścicielem Lasowa był burmistrz Zgorzelca, Franz Straphinus.

Kościół w Lasowie miał istnieć już w XIII w., wzmiankowany jest w 1346 r.. Pierwotnie była to kaplica p.w. św. Jerzego. Kościół rozbudowany został w 1532 r. o kaplicę grobową, a od 1546 był świątynią parafialną. Kolejna rozbudowa miała miejsce w 1649, a ponowne poświęcenie nastąpiło w 1651 r. Do dziś pozostał po kościele jedynie wyniesiony ok. 1,5 m nad poziom terenu mur obwodowy. Natomiast zachował się w dobrym stanie kamienny mur otaczający cmentarz. Towarzyszą im zabudowania plebani ewangelickiej, wzniesionej w 1700 r., odnowionej w 1851 r., z budynkiem gospodarczym. Od północy, za murem cmentarza znajduje się budynek ewangelickiej szkoły z mieszkaniem kantora. Zagadką pozostają losy bogatego architektoniczno-rzeźbiarskiego wystroju kościoła.

Renesansowy dwór w Lasowie powstał w 2. poł. XVI w. i prawdopodobnie był otoczony fosą. Dobra w Lasowie przejął w 1568 Kaspar von Fürstenau, który zmarł w 1590 r. i być może za jego sprawą wzniesiono dwór. Dostawione do wcześniejszego, czworobocznego korpusu skrzydło południowo-zachodnie nosi datę 1593. Dwukondygnacyjny budynek na rzucie litery L posiadał dobudowaną do północno-zachodniego narożnika korpusu wieżę wachlarzowej klatki schodowej. Fasadę zdobi barokowy, kolumnowy portal wejścia głównego, datowany na ok. 1670, z herbami rodzin skoligaconych z Nostizami z Landskron. W literaturze przedmiotu jak najcenniejszy element budowli wymienia się wielką salę na piętrze korpusu, którą uznawano za wyjątkową w skali całego Śląska. Nakryta renesansowym stropem o profilowanych belkach, została ok. 1710 r. na nowo pomalowana. Polichromia o rozbudowanej ornamentyce przedstawiała herby von Straphnis, którzy objęli Lasów w 1710. Na węższej ścianie sali umieszczono trybunę dla muzyków oraz pochodzący z ok. 1710 kominek. Budowla była remontowana w 1881 i latach 40. XX w.

Towarzyszący dworowi park został uformowany u schyłku XIX w. na początku XX w. z wykorzystaniem być może istniejącego tu wcześniej ogrodu. Doskonale wykorzystano warunki naturalne zakładając na południowym stoku doliny rzecznej ogród tarasowy - jednak wbrew powszechnemu przekonaniu element ten powstał stosunkowo późno, w pierwszej ćwierci XX w. o czym świadczy sposób obróbki kamieniarskiej.

We wsi znajduje się najstarszy w gminie młyn wodny (budynek o XVI wiecznej genezie, w kamiennym portalu widoczny kliniec z kołem młyńskim, datą 1771 oraz inicjałem JS). W 1944 r. we wsi umieszczono jeńców ze Stalagu VIII A w Zgorzelcu.

Stojanów

Wieś powstała ok. poł. XVII w. w wyniku osiedlenia się ewangelickich tkaczy, którzy ze względu na swoje wyznanie musieli opuścić ojczyznę (uciekali głównie ze Śląska i Czech). Do Stojanowa sprowadził ich Kacper Winkler, mistrz kuźniczy. Wcześniej, przed 1682 r., wymieniano jedynie karczmę (*Kaupe*) na drodze z Pieńska do Bielawy Dolnej. Ziemię i pozwolenie na zasiedlenie tkaczom dała rada miejska Zgorzelca. Intensywny rozwój przemysłowy w XIX w. sprawił, że ręczne krosna przestały być potrzebne i wówczas większość mieszkańców zaczęła się trudnić rolnictwem, pozostali znaleźli zatrudnienie w Pieńsku.

Obecnie do Stojanowa należy przysiółek Stojanówek - *Ober Penzighammer*. Związany własnościowo z Pieńskiem, w latach 1491-1492 przeszedł na własność rady miejskiej Görlitz. Wiadomo, że w 1419 r. w tutejszej kuźnicy wytapiano żelazo z rudy darniowej. Wzmianki o wyrobie żelaza urywają się w 1683 r., zapewne ze względu na wyczerpanie złoża. Kuźnica

zostaje przekształcona w folwark, który pozostawał we władaniu rady miejskiej Görlitz. Była to niewielka osada leśna przy folwarku.

Strzelno

Wieś od XIII w. wymieniana jako własność Penzigów z Pieńska. W 1438 r. zostaje sprzedana niejakiemu Peterowi Swob. Jego spadkobiercy w 1468 r. odsprzedają ją Leonardowi Cromer. W 1486 r. wieś jako lenno otrzymali jego synowie, bracia: Jerzy, Leonard i Ludwig Kromerowie (nazwisko pisane również: *Cromer*, *Cramer*) i jeszcze w tym samym roku rada miasta Zgorzelca odkupuje od nich majątek. Pozostałą część w 1491 r. Penzigowie sprzedali również radzie miejskiej Zgorzelca. W niedługim czasie stała się ona własnością kolejnych mieszczan zgorzeleckich: Hansa Wolffa (Wulffa?), którego córka Margarete odsprzedała majątek po 1510 r. i przeszedł on na ręce Lorentza Hermanna. Ten już w 1513 r. odsprzedał go Michaelowi Swartze, a od jego potomków majątek nabywa w 1523 r. Hans Frentzel. Spadkobiercy jego syna, Joachima Frenzel sprzedali Żarkę nad Nysą i Dłużynę magistratowi zgorzeleckiemu 15 października 1583 r. Wiadomo, że w tym czasie zamieszkiwało tu 12 kmieci i jeden zagrodnik. Kolejna informacja z 1644 r. mówi o całkowitym splądrowaniu wsi podczas wojny trzydziestoletniej.

Żarka nad Nysą

Miejscowość założona przez Serbołużyczan. Na początku XV w. właścicielem wsi był Hans I von Penzig z linii mużakowskiej. Kolejnym właścicielem wzmiankowanym w 1419 r. był Vincenz von Heller, a w 1423 r. wieś zakupił Konrad von Schlieben. Od 1466 r. wieś staje się własnością rodu von Sor, a po nich kupuje ją burmistrz Zgorzelca Jerzy Emerich. W 1. ćw. XVI w. jego syn, Hans Emerich, sprzedaje Żarkę radzie miejskiej Zgorzelca. Po wojnie trzydziestoletniej przechodzi z rąk do rąk, będąc kolejno własnością mieszczan, wśród których wymieniani są kolejno: Hans von Otzelowitz, Michael Nitsche (do 1635 r.), a potem jego syn Johann N. Nitsche, członkowie rodu Förster, dr Gottlob Wohlgemuth Rote (zm. 1782 r.), Carl Gottfried Rothe (zm. 1824 r.), a następnie jego syn Friedrich Leberecht. W 1834 jako właściciel wymieniany jest Heinrich Wilhelm von Brase, 1838 r. Johann Christoph Hüttig, 1858 r. jego syn Ernst Louis Hüttig, 1864 r. Martin Richter, 1866 r. Ludwig E. Mender auf Zodel, 1872 r. Karl Ludwig J. Mender, 1883 r. Julius Kircheauf Nieder Sohra, 1902 r. Karl Friedrich Otto Lehmann.

Dwór, obecnie oficyna mieszkalna nr 3 na folwarku, został wymurowany u schyłku XVI w. (1591), rozbudowany 1790 r., odnowiony po pożarze w 1789 r., przebudowany do obecnej formy po pożarze w 1951 r. Opis Lutscha⁶ charakteryzuje dwór jako samodzielnie stojący budynek, dwukondygnacyjny, z piętrem dekorowanymi półkolumnami toskańskimi w układzie 5:4. Obramienia okien oraz cała dekoracja architektoniczna była wykonana w tynku w 1798 r. Powojenne przebudowa zatarła dekorację, zachował się natomiast umieszczony nad wejściem od zachodu kartusz herbowy.

Nowy pałac o klasycystycznych formach wybudowano na południe od folwarku, na tarasie górującym nad okolicą. Wokół urządzono niewielki park, a główny wjazd poprowadzono od wschodu aleją lipową. Pałac został po 1945 r. przejęty przez Wojska Ochrony Pogranicza i gruntownie przebudowany, z zatarciem cech stylowych, na strażnicę. Obecnie jest własnością prywatną.

Na folwarku na szczególną uwagę zasługuje umieszczona na oficynie mieszkalnej nr 3a kamienna tablica inskrypcyjna z datą 1591.

Żarki Średnie

Od 2 poł. XIII w. do końca XV w. wieś należała do rodziny von Sor, wzmiankowanej tu pierwszy raz w 1285 r. W 1466 r. właściciele sprzedali większą część Żarek Średnich mieszczaninowi za Zgorzelca o nazwisku Axt. Niedługo potem ród von Sor w ogóle znika z Górnych Łużyc. Śladem po nim jest zachowana w kościele późnogotycka płaskorzeźba, element epitafium, przedstawiająca ich herb. Od Axta śarki kupił burmistrz Zgorzelca Jerzy Emerich. Od jego syna Hansa wieś kupił książę Fryderyk II i sprzedał ją radzie miejskiej Zgorzelca. Rada utraciła Żarki na krótko (1547-1556) na rzecz króla Czech Ferdynanda Habsburga, a w 1580 r. część miejscowości weszła w skład majątku Kacpra Fürstenau z Lasowa.

Od końca XVI w. centralna część wsi, wokół kościoła i dworu, należała do rodzin szlacheckich: von Tschirnhaus (1591-1600), von Sommerfeld (1600-1603), von Rindfleisch (1603-1625), von Schachmann (1625-1695), von Rutt (1695-1700), von Hacke (1700-1704) i Wiegand Moller von Mollerstein (1704-1781). Po śmierci Andreasa Christiana M.v.Mollerstein dobra dziedziczy jego córka, Anna Magdalena Sophia Rothe, zaś po jej śmierci w 1795 r. przechodzą po równo w ręce jej męża i dzieci. Wdowiec, Carl Gottfried von Rothe przekazuje swoją część dzieciom, one zaś podejmują decyzję by całość przeszła na ręce jednego z nich, Friedrich L. Rothe. Od niego w 1824 r. śarki Średnie kupuje Johann Carl Petrick, po nim kolejnymi właścicielami majątku są: od 11.02.1841 Gustav Hermann Edward Peisker, od 15.10.1845 r. Emil Oskar Dietze, a od 9.07.1847 Friedrich August Carl von Leipziger. Po roku 1723 część wschodnia wsi stała się własnością Zgorzelca.

Kościół p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego wzmiankowany był w 1346 r. Gotycka świątynia wzniesiona została zapewne w końcu XIV w., już jako ewangelicka została rozbudowana w 1612 r. za sprawą Jacoba i Friedricha von Rindfleischów. Kolejna przebudowa miała miejsce ok. roku 1700. Z gotyckiej świątyni zachowało się zamknięte poligonalnie prezbiterium przykryte sklepieniem krzyżowo-żebrowym. Cementarz przykościelny otoczony został kamiennym murem granicznym, z wmurowanymi nagrobkami (XIX-XX w., oraz epitafium inskrypcyjne z XVIII w. na budynku gospodarczym na pn. od kościoła). Jeden z nagrobków przyściennych wykorzystano do umieszczenia tablicy upamiętniającej dawnych mieszkańców wsi.

Stary, drewniany dwór w Żarkach Średnich, broniony przez ziemne umocnienia i fosę miał stać do roku 1640. Nowy dwór pochodzi z przełomu XVI i XVII w. Podczas budowy elewacje otrzymały sgraffitową dekorację ornamentalną, która obecnie ukazuje się spod tynku na elewacji północnej korpusu. Jeszcze przed 1890 r. dwór był otoczony fosą. Budowla została przebudowana i rozbudowana w 4 ćw. XIX w. i na pocz. XX w. Po 1945 r. użytkowana na biura i mieszkania PGR została sprzedana.

Nie jest to jedyna nowożytna siedziba szlachecka w Żarkach Średnich. Na folwarku nr 1 (tzw. *Doctorhof*) znajduje się dwór, który został w 2. poł. XIX w. przebudowany na spichlerz. Formy konstrukcji sklepienia pozwalają ostrożnie określić czas budowy na 2. poł. XVIII w., choć mogło mieć miejsce i wcześniej. Natomiast trzeci folwark żarecki, znajdujący się na zachodnim krańcu wsi, użytkowany jeszcze po 1945 r., przestał istnieć w latach 70. XX w.

Z przełomu XVIII i XIX w. (lub poł. XIX) pochodzi kamienny wiatrak typu holenderskiego wzniesiony na południe od wsi, w znacznym oddaleniu od siedliska.

5.2.3 Krajobraz kulturowy

Historyczne osadnictwo gminy Pieńsk wiązało się z zagospodarowaniem terenów Puszczy Zgorzeleckiej. Powstały tam leśne osady serbołużyckie o formie owalnicy. W okresie kolonizacji wieku XIII wcześniej istniejące wsie przeniesiono na prawo niemieckie. Powstały wówczas ulicówki łąnów leśnych, do dziś czytelne w Bielawie Górnej, Dłużynie Dolnej i Górnej, Pieńsku (ul. Zgorzelecka) i Żarkach Średnich.

W gminie Pieńsk większość wsi posiada metrykę średniowieczną. Miejscowości wokół Pieńska w średniowieczu i w początkach epoki nowożytnej należały do latyfundium Penzigów, które w latach 1319-1329 uzyskało status „państwa” - rozległego klucza włości rycerskich w Puszczy Zgorzeleckiej (Dłużyna Dolna i Górna, Strzelno), wykupywane przez mieszczan zgorzeleckich (Bielawa Dolna, Lasów – m.in. w latach 1628-1710 r. właścicielem Lasowa był burmistrz Zgorzelca Franz Straphinus) i radę miejską Zgorzelca (Bielawa Górna, przez pewien okres czasu Lasów). Dobra allodialne stanowiły Dłużyna Górna, Lasów i Żarka nad Nysą.

➤ Układ urbanistyczny miasta

Pieńsk był jedną ze starych serbołużyckich osad otaczających od południa i północy Zgorzelec. Zdaniem badaczy historii regionalnej wykazuje on ślady charakterystycznej słowiańskiej wsi typu okolnicy (dziś już bardzo słabo czytelny obszar między ulicami: Zgorzelecką, Targową i Łużycką). Natomiast z czasem, prawdopodobnie w związku z wprowadzeniem gospodarki czynszowej, zyskuje charakter wsi ulicowej łąnów leśnych, rozciągniętej wzdłuż osi północ-południe, opartej na naturalnej granicy po stronie zachodniej – Nysie Łużyckiej.

Najstarsza, skromna wiejska zabudowa o charakterze zagrodowym ulicówki łąnów leśnych nadal rozciąga się wzdłuż ulicy Zgorzeleckiej. Wyróżniającym się tu zespołem jest obecny budynek mieszkalno-gospodarczy nr 87 wraz ze starszą od niego stodołą, pochodzącą z 1. poł. XIX w.

Zabudowa o typowo miejskim charakterze, pochodząca z czasów intensywnego rozwoju Pieńska zajmuje jego część centralną, na północ od ulicy Bolesławieckiej, zamknięta od południa i wschodu budynkami fabrycznymi. Budynki te zgrupowane są głównie przy ul. Świerczewskiego, Dworcowej i Kościuszki. Niestety w dużej mierze znaczniejsze budynki, m.in.: ratusza, poczty cesarskiej, prywatne kamienice, restauracje, nie dotrwały do naszych czasów, zniszczone w 1945 r., nie zostały odbudowane. Na miejscu ratusza wznosi się nowy budynek szkoły. Przekształceniu uległ rejon ul. Zgorzeleckiej od skrzyżowania z ul. Szkolną do ul. Bolesławieckiej.

Bardziej okazałe domy, o charakterze willowym wznoszono głównie w latach 1910–1915, czego przykładem są wille zachowane przy ul. Fabrycznej 11, Staszica 10, 11, Wysoka 7 oraz zabudowa ul. H. Dąbrowskiego (nr 46, 47, 50).

Poza centrum miasta na uwagę zasługują zespoły budynków wielorodzinnych, wzniesione dla coraz liczniejszych robotników i ich rodzin: pierwsze przy ul. Robotniczej z ok. 1905 r., Kolejowej i Ogrodowej, z ok. 1910 r., czy późniejsze, z ok. 1930 r. budynki przy Placu Wolności, ul. Stefana Batorego, Żagańskiej (zachowane jedynie w części).

Osiedle typowych domów dwurodzinnych, powstałe w latach 30. przy ul. Przejazdowej i M. Konopnickiej, zachowało układ parcelacji jednak niemal wszystkie domy zostały w ostatnich latach w mniejszym lub większym stopniu przebudowane.

Obecne funkcjonalne centrum miasta lokalizuje się głównie przy ul. K. Świerczewskiego, której fragment wyłączono z ruchu samochodowego. W ostatnich latach

został on na nowo urządzony. Położony kamienny, wielobarwny bruk, ławki, kwietniki i latarnie znacznie poprawiły wizerunek tej części miasta.

Przy ulicy Zgorzeleckiej, w miejscu gdzie łączy się z obecną ulicą Targową, istniała najstarsza świątynia Pieńska kościół ewangelicki. Wysadzony został 28.03.1945 r., a ruiny murów obwodowych wraz z murem cmentarnym i budynkiem bramnym rozebrano w 1972 r. Na ich miejscu wybudowano rzędy parterowych garaży. Opadający w kierunku zachodnim teren dawnego tarasowo kształtowanego fragmentu cmentarza pozostawiono jako opuszczony, wykorzystywany na dzikie wysypisko śmieci.

W centrum miasta znajduje się neogotycki rzymskokatolicki kościół parafialny, p.w. św. Franciszka z Asyżu. W czasie II wojny światowej kościół został poważnie uszkodzony, odbudowa ciągnęła się do 1951 r. Kościół został poddany w ostatnich latach gruntownej renowacji, którą zakończono w 2007 r. Nigdy nie odbudowano natomiast zabudowy placu przykościelnego, a nowa plebania otrzymała dość proste formy.

Przy ul. Żagańskiej zachował się teren dawnego cmentarza ewangelickiego - czytelny jest zarys granic cmentarza oraz wyznaczony nasadzeniami układ dróg, pozostały też stosunkowo nieliczne nagrobki. Tuż obok znajduje się obecny cmentarz komunalny, który powstał w oparciu o niewielki cmentarz katolicki. Na uwagę zasługuje urządzone w centralnej części cmentarza lapidarium, na którym zgromadzono zachowane niemieckie nagrobki. Przy północnej granicy cmentarza urządzono kwaterę żołnierzy polskich, którzy zmarli w czasie II wojny światowej w obozach jenieckich w Pieńsku i okolicy.

➤ Układy ruralistyczne wsi

Wśród miejscowości gminy Pieńsk można wyróżnić kilka typów wiejskich układów przestrzennych:

- ulicówki łańców leśnych:

- ✓ Bielawa Górna - rozciągnięta wzdłuż Bielawki;
- ✓ Dłużyna Górna - z rozproszonym układem zagród, z zagrodami wznoszonymi w czworobok; pierwotnie zabudowa grupowała się prawdopodobnie jedynie po lewej stronie Bielawki, gdzie zlokalizowane są zabudowania młyńskie; przestrzennie połączona z Dłużyną Dolną;
- ✓ Dłużyna Dolna - rozbudowany układ przestrzenny, który genetycznie wywodzi się z ulicówki łańców leśnych, gdzie zagrody są znacznie oddalone od siebie; wykształcony został układ trzech połączonych poprzecznymi równoległymi drogami wiejskimi, z których środkowa biegnie wzdłuż Bielawki;
- ✓ Strzelno - niewielka wieś z układem równoległych dróg wiejskich rozdzielonych Bielawką; od zachodu zabudowa płynnie łączy się z Dłużyną Górną, od wschodu połączenie z Bielawą Górną zostało obecnie przerwane pasem autostrady;
- ✓ Żarki Średnie – rozległa wieś obu brzegach cieku wodnego.

- osady przyfolwarczne:

- ✓ Lasów – zabudowa wiejska rozwinęła się pierwotnie na zachód od założenia dworskiego, przy Potoku Żareckim;
- ✓ Żarka nad Nysą - osada przyfolwarczna z wyraźnym wydzieleniem przestrzennym części północnej, w której znajdują się 4 dawne gospodarstwa kmieci.

- ✓ Odmienny typ reprezentuje Stojanów - wieś powstała ok. poł. XVII w. w wyniku osiedlenia się ewangelickich tkaczy – jest to ulicówka w typie osady kolonizacyjnej.
- kolonie:
 - ✓ kolonie należące do Bielawy Dolnej, zlokalizowane przy szosie z Pieńska do Żagania o zabudowie rozciągniętej wzdłuż drogi, położony na północno-zachód od wsi, nad brzegiem Nysy Łużyckiej, przysiółek Prędocice (Toporów).
 - ✓ Kolonia (tzw. *Feldhäuser*) należąca do Bielawy Górnej.
 - ✓ Kolonia parcelacyjna *Feldhäuser* (oznaczana czasami jako Dobrzyszów) w Żarkach Średnich.

Wśród zabudowy wiejskiej wyróżniają się wznoszone w 2 poł. XVIII w. oraz na początku XIX w. charakterystyczne dla tej części Łużyc domy mieszkalne wznoszone w konstrukcji mieszanej z murowanym (z kamienia łamanego lub cegły) parterem oraz piętrem w dekoracyjnie opracowanej konstrukcji szachulcowej z wypełnieniem z gliny, pokrytym bielonym tynkiem wapiennym. W domach tych często otwory wejściowe oraz okienne posiadają kamienne obramienia. Większość zabudowy znajduje się obecnie w bardzo złym stanie technicznym. Budownictwo tego typu zachowało się m.in. w Bielawie Górnej i Dłużynie Dolnej. Pozostała zabudowa mieszkalna to domy o prostych konstrukcjach, jedno lub dwu kondygnacyjne, kryte dachem dwuspadowym, czasem naczółkowym. Zagrody w większości o układzie czworobocznym.

W zabudowie wiejskiej wyróżniają się budynki szkolne: w Bielawie Dolnej obecny budynek mieszkalny nr 16 (ok. 1900 r.) oraz szkoła (bez numeru, w południowej części wsi, z ok. 1920 r.), obecnie nie użytkowana, pełniąca w okresie powojennym funkcję stancji WOP, w Lasowie obecny dom mieszkalny nr 23 (ok. poł. XIX w.) oraz w Żarkach Średnich obecna biblioteka i dom nr 104 (XIX/XX w., rozbudowana ok. 1930 r.).

Zachowały się również nieliczne zagrody młyńskie: w Bielawie Dolnej zachowany w ruinie obecny dom nr 79 (1800 r.) oraz najstarszy w gminie młyn wodny w Lasowie - obecny dom nr 55 (k. XVI w., 1771 r.). W Żarkach Średnich interesującym elementem dawnego sposobu urządzenia wsi jest młynówka w zachodniej części osady.

Na pocz. XX w. w Lasowie wzdłuż drogi łączącej Pieńsk ze Zgorzelcem powstała zabudowa willowa o charakterze podmiejskim.

Nowym elementem krajobrazu jest biegnąca wzdłuż północno-zachodniej granicy wsi autostrada. Jest to wyraźna cezura przestrzenna rozdzielająca układ osiedleńczy stworzony wzdłuż Bielawki przez Bielawę Górną, Strzelno, Dłużynę Górną i Dłużynę Dolną.

➤ **Zabytki architektury sakralnej oraz cmentarze**

Na terenie gminy znajdują się obecnie nieliczne zabytki architektury sakralnej (po kościołach w Bielawie Dolnej, Dłużynie Dolnej, Lasowie i Pieńsku pozostały jedynie relikt). Najciekawszym i posiadającym największą wartość artystyczną jest gotycki w formie kościół w Żarkach Średnich oraz w Bielawie Górnej.

- Cmentarz w Bielawie Dolnej założony przy średniowiecznym kościele, początkowo filialnym wobec parafii w Pieńsku. Pierwotnie był on kaplicą pogrzebową, od 1682 r. stał się ewangelickim kościołem parafialnym. W 1744 r. świątynia doszczętnie spłonęła, a na jej miejscu w latach 1774-1775 wzniesiono nową, którą rozebrano po 1945 r. Cmentarz powiększono w XVIII w., zamknięto 7.05.1962; zachowany kamienny graniczny mur cmentarny i miejsce po kościele.

- Zespół kościoła filialnego p.w. Matki Boskiej Różańcowej w Bielawie Górnej, wzmiankowany w latach 1346 i 1530, obecny wzniesiony jako ewangelicki w XVIII w. (poświęcony w 1745 r.), remontowany pocz. XIX w., 1976 (obecnie należący do parafii rzym.-kat. Godziszów z siedzibą w Wykrotach), wraz z cmentarzem przykościelnym otoczonym kamienno-ceglanym, średniowiecznym murem. Pierwotnie z kościołem związane były zabudowania plebanii ewangelickiej (nową plebanię wzniesiono w 1846 r. - obecnie jedynym widocznym śladem po zabudowaniach plebanii ewangelickiej pozostał buk purpurowy) oraz szkoły wyznaniowej (obecnie dom nr 28).
- Zespół kościoła ewangelickiego (rozebranego) w Dłużynie Dolnej, w którego skład wchodzi cmentarz przykościelny, założony w XIV w., zamknięty w 1962 r., otoczony murem z budynkiem bramnym i reliktami ścian obwodowej plebanii, gdzie wmurowane zostały kamienne epitafia inskrypcyjne i rzeźbiarskie z XVI-XVIII w. W 2008 r. odsłonięto fundamenty neogotyckiego kościoła. Kościół parafialny w Dłużynie Dolnej wzmiankowany był po raz pierwszy w 1346 r. Nowy, neogotycki kościół, wzniesiony został z piaskowca, poświęcony 16.11.1858. Była to bazylika emporowa z drewnianym stropem. Kościół ten został uszkodzony podczas działań wojennych w 1945 r., rozebrany ok. 1965 r. W tym samym czasie rozebrano przylegający do muru budynek pochodzący z 1818 r. plebanii ewangelickiej. Z terenu cmentarza zniknęły kute, żelazne krzyże nagrobne. Pozostały jedynie pochodzące z XVII i XVIII w. kamienne nagrobki wmurowane w mur cmentarza. Staraniem parafii rzymsko-katolickiej zrujnowany budynek bramny muru cmentarza przykościelnego został w latach 2004-2005 podniesiony z ruiny. Nowy, parafialny kościół rzymsko-katolicki p.w. Chrystusa Króla został wybudowany na nowym miejscu, w sąsiedztwie nowej szkoły podstawowej, w latach 1972-1973.
- Zespół kościoła ewangelickiego (obecnie ruina) w Lasowie, wzmiankowanego w 1346 r., wzniesionego w 1532 r., zniszczonego w 1945 r. oraz częściowo rozebranego w 1973 r. W skład zespołu wchodzi otoczony murem cmentarz przykościelny założony w XVI w. oraz plebania (obecnie dom mieszkalny nr 24), wzniesiona w 1700 r., odnowiona w 1851 r. Pierwotna świątynia w Lasowie - kaplica – nosiła wezwanie św. Jerzego, od 1546 r. kościół był świątynią parafialną. Kościół zachowany w poziomie fundamentów. Od północy, za murem cmentarza znajduje się budynek ewangelickiej szkoły z mieszkaniem kantora.
- Zespół kościoła filialnego p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego w Żarkach Średnich. Kościół wzmiankowany był w źródłach w 1346 r., wzniesiony w 2 poł. XIV w., rozbudowany w 1612 r., odbudowany po pożarze w 1697 r.; w latach 1999-2000 przeprowadzono remont dachu, elewacje remontowane były w latach 2006-2008. Wokół kościoła rozciąga się cmentarz przykościelny otoczony kamiennym murem granicznym, z wmurowanymi nagrobkami. W skład zespołu wchodzi budynek plebanii ewangelickiej (ob. dom nr 103b) z 1795 wraz z budynkiem gospodarczym pochodzącym z 1795 r.
- Cmentarz ewangelicki w Bielawie Dolnej – Prędolicach (Toporów), założony w XIX w.
- Pomnik poległych mieszkańców wsi z 1918 r. w I wojnie światowej usytuowany w Stojanowie (przysiółek Stojanówek).

➤ **Siedziby i założenia rezydencjonalne**

Siedziby szlacheckie zachowały się w Lasowie, Żarkach Średnich i Żarce nad Nysą. Czas ich powstania łączy się z epoką nowożytną i reprezentują rozwiązania typowe dla Górnych Łużyc XVII w. Najlepiej zachowanym obiektem jest dwór w Lasowie. Obie siedziby w Żarkach Średnich zachowane są natomiast w bardzo złym stanie technicznym. Dwór w Żarce nad Nysą został tak dalece przekształcony, że o jego historii mówi jedynie kamienny kartusz herbowy nad wejściem. Zachowały się też zabudowania trzech folwarków w Dłużynie Dolnej.

- Zespół dworsko-folwarczny w Dłużynie Dolnej (obecny nr 64), w skład którego wchodzi dom mieszkalny pracowników folwarku, nr 64 z poł. XIX w., murowana obora z XIX/XX w. oraz stodoła.
- Zespół dworsko-folwarczny w Dłużynie Dolnej (obecny nr 80), *Albrechtshof*. W skład zespołu wchodzi dom właściciela folwarku nr 80d, (1 ćw. XIX w., 3 ćw. XIX w., ok. 1930 r.), oficyna mieszkalna nr 80c (4 ćw. XIX w., pocz. XX w.), komin - relikwiarz gorzelni (k. XIX w.), obora, wozownia, mieszkanie pracowników i budynek gospodarczy (4 ćw. XIX w.), stodoła (4 ćw. XIX w.) oraz spichlerz (4 ćw. XIX w.).
- Zespół dworsko-folwarczny w Dłużynie Dolnej (obecny nr 137), na północno-zachodnim krańcu wsi, *Niedergut* z którego pozostał dom zarządcy dóbr, powstały w 3 ćw. XIX w.
- Założenie pałacowo-folwarczne z parkiem w Lasowie. Okazały dwór wzniesiony po lewej stronie Potoku Żareckiego (obecny nr 61), jest budowlą dwuskrzydłową, wzniesioną przed 1590 r. (jego powstanie wiąże się z osobą Kaspara von Fürstenau); skrzydło i wieża (pierwotnie w pn. - zach. narożu korpusu) powstały w 1593 r.; kolejne przebudowy nastąpiły ok. 1670 r., w 1 poł. XVIII w., w końcu XVIII w. oraz w 2 poł. XIX w.; w okresie powojennym, w 1985 r. przeprowadzony został remont dachu i elewacji (wówczas rozebrana wieża); po remoncie kapitalnym 1997-2012 r. Oprócz dworu w skład rozległego zespołu od południowego-zachodu wchodzi kolejne obiekty zabytkowe: oficyna mieszkalna I nr 61 (XVIII w., w k. XIX w. podwyższona i przebudowana wewnątrz, przebudowana w l. 70. XX w.); oficyna mieszkalna II nr 62 (l. 70. XIX w., pocz. XX w.); obora I z aneksem gospodarczym na folwarku pałacowym (pocz. XIX w., przebudowana po 1945 r.), obora II z mleczarnią i hydrofornią na folwarku pałacowym (ok. poł. XIX w., przebudowana w k. XIX w.). Przy zespole znajduje się założony na południowym stoku doliny rzecznej park pałacowy, pierwotnie ogród ozdobny (zał. w XVIII w.), przekształcony w ogród tarasowy z murem oporowym, arkadowymi przejściami i schodami na wyższe tarasy, oraz kamiennym mostem nad strumieniem we wschodniej części parku.
- Zespół pałacowy z folwarkiem i parkiem w Żarce nad Nysą. Dwór, obecnie oficyna mieszkalna nr 3, powstał w k. XVI w. (1591 r.), rozbudowany był w 1790 r., odnowiony został po pożarze w 1789 r., natomiast przebudowany do obecnej formy po pożarze w 1951 r. W skład zespołu wchodzi również oficyna mieszkalna nr 3a (2 poł. XIX w., pocz. XX w., w elewacji wschodniej wmurowana tablica inskrypcyjna z 1591 r.), obory (1617 - tablica z datą, odbudowane po 1789 r., XIX w., 1929 r.), park z aleją lipową od wschodu (założony ok. poł. XIX w.). Nowy pałac o klasycystycznych formach powstał na wyniesieniu terenowym, na południe od folwarku. Pałac został po 1945 r. przejęty przez Wojska Ochrony Pogranicza i gruntownie przebudowany.
- Zespół dworski w Żarkach Średnich (obecny nr 1) - *Doctorhof*. Dwór, zaadaptowany na spichlerz, wzniesiony został w 2 poł. XVIII w., modernizowany ok. poł. XIX w. Wśród zabudowy gospodarczej wyróżniają się: stodoła I (ok. 1900 r.), stodoła II (ok.

poł. XIX w.), stodoła III (XIX/XX w.) oraz remiza wozów i stajnia dla koni pociągowych (XIX/XX w.).

- Zespół dworski w Żarkach Średnich (obecny nr 102) - *Mittel Sohra*. Ochroną konserwatorską poprzez wpis do rejestru zabytków objęty został dwór (ok. 1640, XVIII w., XIX w., pocz. XX w.) oraz park założony w 2 poł. XIX w. W skład zabudowy folwarku wchodzi: oficyna mieszkalna I (3 ćw. XIX w.), oficyna mieszkalna II (1870 r.), spichlerz i gorzelnia (1. poł. XIX w., po 1870, pocz. XX w.), obora (XIX/XX w.), dwie bramy wjazdowe z k. XIX w. Stary, drewniany dwór w Żarkach Średnich, broniony przez ziemne umocnienia i fosę miał stać do roku 1640. Nowy dwór pochodzi z przełomu XVI i XVII w. Podczas budowy elewacje otrzymały sgraffitową dekorację ornamentalną. Jeszcze przed 1890 r. dwór był otoczony fosą.
- Trzeci folwark w Żarkach Średnich, który znajdował się na zachodnim krańcu wsi, użytkowany jeszcze po 1945 r., przestał istnieć w latach 70. XX w.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Podstawowe formy ochrony zabytków według Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. z 2003 r. nr 162, poz. 1568, art. 7 ze zm.) stanowią:

1. wpis do rejestru zabytków;
2. uznanie za pomnik historii;
3. utworzenie parku kulturowego;
4. ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze gminy Pieńsk funkcjonują dwie z wyżej wymienionych form ochrony zabytków: wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

5.3.1 Zabytki wpisane do rejestru zabytków

Rejestr zabytków dla danego województwa prowadzony jest przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków. Do rejestru wpisuje się przede wszystkim zabytki nieruchome. Podstawą wpisu jest decyzja wojewódzkiego konserwatora zabytków, wydana z urzędu, na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Jak wynika z ustawy, do rejestru mogą być wpisywane także inne elementy takie jak otoczenie zabytku wpisanego do rejestru oraz nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku.

Prawo nie wyłącza możliwości wpisania do rejestru zabytków ruchomych - dokonywanego na wniosek właściciela jak i z urzędu w sytuacji uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia

Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków. Pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji

Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków.

W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Działania organu konserwatorskiego nakierowane są na zachowanie nie tylko wyglądu zewnętrznego poszczególnych budynków, determinującego ogólny wygląd i kształt układu urbanistycznego, lecz także istniejących relacji przestrzennych pomiędzy zabudową i zielenią (m.in. zespoły dworsko-parkowe). Dlatego też pomimo że budynki znajdujące się na terenie takiego układu nie są objęte indywidualnym wpisem do rejestru zabytków, to przeprowadzenie przy nich jakichkolwiek prac konserwatorskich i restauratorskich, jak również robót budowlanych oraz podejmowanie przy nich działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany ich wyglądu, może zostać dokonane tylko po uzyskaniu pozwolenia konserwatorskiego. Ingerencja w bryłę budynku, jego elewację i wygląd zewnętrzny, która nie jest zgodna z przyjętą praktyką konserwatorską, będzie bowiem wpływać ujemnie na całą historyczną substancję danego układu urbanistycznego, powodując trwałe uszczerbek dla jego walorów zabytkowych.

W poniższej tabeli przedstawiono zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu Gminy Pieńsk.

Tabela 2. Zabytki nieruchome Miasta i Gminy Pieńsk wpisane do rejestru zabytków.

L.p	Miejsco wość	Obiekt	Adres	Nr	Datowanie	Rejestr zabytków	Data rejestru
Bielawa Górna							
1		Kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. filialny p.w. św. Matki Boskiej Różańcowej			XVIII w., poł. XIX w.	A/6067	24.01.2018 r.
2		Dom mieszkalny		49	1775 r.	A/5419/1890	1967.01.12
3		Plebania przy kościele filialnym p.w. Matki Boskiej Różańcowej, dawny dom nr 49 – obiekt nie istnieje				A/5419/1890	12.01.1967 r.
Dłużyna Dolna							
4		Dom mieszkalny - obiekt uległ zniszczeniu w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej i artystycznej.		79	1765 r., przeb. przed 2000 r.	A/5149/1899	12.01.1967 r.
Lasów							
5		Dwór w zespole		61	XVI-XVIII w.	A/5504/277	1951.05.11
6		Park dworski z murem oporowym, mostem i urządzeniami terenowymi w zespole			XVI-XVIII w.	A/5639/846/J	1984.07.12
Pieńsk							
7		Układ urbanistyczny miasta Pieńsk			XV-XX w.	A/1810/609/J	1980.02.26
8		Kościół parafialny pw. św. Franciszka z Asyżu	Świerczewskiego	37	1822-85 r.	5/A/00	2000.02.03
9		Kościół ewangelicki (obecnie relikty murów obwodowych kościoła czytelne na poziomie gruntu)	Zgorzelecka		kościół wzm. 1399 r., wzn. XV w., od 1545 ewang., odbudowany 1846 r. po pożarze w 1841 r., rozebrany 1972 r.	A/5406/1907	12.01.1967 r.
10		Park miejski	Bolesławiecka			A/5534/1326/J	1997.12.19
11		Zespół zabudowy Huty Szkła "Lucyna", zakład "Nysa": 1. budynek administracyjny I, 1910 r. 2. magazyn, 1920 r. 3. budynek administracyjny II, 1905 r. 4. zestawiaśnia pieca III, 1910 r. 5. hala pieca III, 1905 r. 6. hala odprężarek, 1910 r.	Dąbrowskiego	44	1 ćw. XX w.	87/A/1-30	2002.05.08

	7. zestawiania, 1908 r. 8. magazyn, 1905 r. 9. Donicarnia, ob. budynek socjalny, 1905 r. 10. Hala pieca II, 1919 r. 11. Hala wanny, 1905 r. 12. Blacharnia, 1910 r. 13. Opękarnia,, 1910 r. 14. Magazyn, 1910 r. 15. Ślusarnia, 1910 r. 16. Szlifiernia, 1910 r. 17. Sortownia, 1910 r. 18. Pakowalnia, 1910 r. 19. Kartonażownia, 1919 r. 20. Formiarnia, 1915 r. 21. Wieża ciśnień, 1910 r. 22. Malarnia, 1920 r. 23. Garaż, 1910 r. 24. Kwasniarnia, 1905 r. 25. Formiarnia, 1910 r. 26. Zestawiania, 1919 r.					
Żarki Średnie						
12	Kościół ewangelicki, ob. rzym.-kat. filialny p.w. Podwyższenia Krzyża Św.			XVII w.	A/2006/1270	1965.04.02
13	Dwór w zespole		102	1 poł. XVII w., 1870 r.	1919	1967.01.21
14	Park podworski w zespole		102	2 poł. XIX w.	A/5644/841/J	1984.07.12

5.3.2 Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Na mocy art. 3 pkt. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek ruchomy jest wpisywany do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywieżenia zabytku za granicę albo wywieżenia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego (art. 11 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Poniższa tabela przedstawia zestawienie obiektów ruchomych wpisanych do rejestru zabytków w podziale na poszczególne miejscowości.

Tabela 3. Zabytki ruchome Miasta i Gminy Pieńsk wpisane do rejestru zabytków.

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Adres	Nr	Rejestr zabytków	Data rejestru
1	Pieńsk	Wypożyczenie kościoła parafialnego pw. św. Franciszka z Asyżu (15 obiektów)	Świerczewskiego	37	54/B/01/1-15	05.03.2001 r.
2	Żarki Średnie	Wypożyczenie kościoła filialnego pw. Podwyższenia Krzyża Świętego (21 obiektów)			79/B/01/1-21	17.05.2001 r.

5.3.3 Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

Na terenie miasta i gminy Pieńsk występują 4 stanowiska archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków.

Tabela 4. Stanowiska archeologiczne Miasta i Gminy Pieńsk wpisane do rejestru zabytków.

L.p.	Miejscowość	AZP	Obiekt	Datowanie	Nr st. w miejsc.	Nr st. na obsz.	Rejestr zabytków	Data rejestru
1	Lasów	77-09	Cmentarzysko ciałopalne	III okres epoki brązu - ok. halsztacki: kultura łużycka	7	7	C-/575/72	27.12.1972 r.
			Ślad osadnictwa	Wczesne średniow.				
2	Lasów	77-09	Pałac (pierwotnie dwór obronny)	Okres nowożytny	15	34	A/5504/277	11.05.1951 r.

3	Pieńsk	76-09	Relikty kościoła wraz z cmentarzem	Średniowiecze-okres nowożytny	5	7	A/5406/1907	12.01.1967 r.
4	Żarki Średnie	77-10	Pałac	Okres nowożytny	12	32	A/5404/1919	21.01.1967 r.

5.3.4 Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzeniu i aktualizacji miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. W powyższych dokumentach określa się m.in. rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu, a także ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego należy uwzględnić ochronę zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, zabytków nieruchomości znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w planie. W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków. Projekty i zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu.

Kwestie dotyczące ochrony zabytków miasta i gminy zostały omówione w podrozdziale **5.1.6 Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Pieńsk**.

5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446 ze zm.). Gminy mają dbać między innymi o „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie”, a także zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1. zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
2. inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków
3. inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Informacje o zabytkach nieruchomych, które powinna zawierać karta adresowa, określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2011 nr 113 poz. 661).

Na podstawie art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446 ze zm.), gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programu opieki nad zabytkami. Dodatkowo ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. 2010 nr 75 poz. 474) istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim konserwatorem Zabytków projektów decyzji o WZIZT (Warunków Zabudowy i Zagospodarowania Terenu) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Gminna Ewidencja Zabytków miasta i gminy Pieńsk sporządzona została w 2006 r. i zaktualizowana w 2012 r. Została ona pozytywnie zaopiniowana przez WUOZ we Wrocławiu Delegaturę w Jeleniej Górze (pismo JG/N.5135.44.2012.MP z dnia 13.12.2012 r.

Gminna Ewidencja Zabytków miasta i gminy Pieńsk opracowana została w 2006 r. przez Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków we Wrocławiu (obecnie Narodowy Instytut Dziedzictwa Oddział Terenowy we Wrocławiu). Sporządzona została w oparciu o rejestr zabytków nieruchomych woj. dolnośląskiego, istniejącą dokumentację konserwatorską zgromadzoną w jeleniogórskiej delegaturze WUOZ we Wrocławiu (karty ewidencyjne zabytków architektury i budownictwa, karty adresowe zabytków architektury i budownictwa, karty ewidencyjne cmentarzy, bazę danych stanowisk archeologicznych) oraz wizje terenowe. Na opracowanie złożył się zbiór założonych dla zabytków architektury i budownictwa kart adresowych z fotografiami oraz tabelarycznego wykazu stanowisk archeologicznych, dodatkowo zlokalizowanych na mapie 1:10 000.

Gminna Ewidencja Zabytków miasta i gminy Pieńsk sporządzona została zgodnie z *Ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*.

Gminna Ewidencja Zabytków miasta i gminy Pieńsk oprócz wymaganego ustawowo zbioru kart odzwierciedlających wojewódzką ewidencję zabytków została poszerzona o karty dla obiektów o walorach kulturowych, historycznych i architektonicznych, nie znajdujących

się w wojewódzkiej ewidencji zabytków (obiekty proponowane do objęcia ewidencją gminną).

W zakresie zabytków archeologicznych wykorzystano aktualizowaną na bieżąco komputerową bazę danych, zarządzaną przez program ArPol, a zawierającą informacje o stanowiskach archeologicznych z obszaru Dolnego Śląska (ROBiDZ we Wrocławiu). Przeprowadzono również kwerendę w archiwum WUOZ we Wrocławiu, delegatura w Jeleniej Górze.

Gminna Ewidencja Zabytków miasta i gminy Pieńsk (wykaz obiektów) została zweryfikowana w 2008 r. podczas sporządzania również przez Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków we Wrocławiu (obecnie Narodowy Instytut Dziedzictwa Oddział Terenowy we Wrocławiu) Studium historyczno-urbanistycznego miasta i gminy Pieńsk, w którym zaproponowano jednolity i uporządkowany system ochrony wartości kulturowych dla gminy. W zamieszczonym tam wykazie zabytków GEZ odnotowano ponadto, które z obiektów znajdują się w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

W 2012 r. zaktualizowano Gminną Ewidencję Zabytków miasta i gminy Pieńsk w oparciu o wykaz zabytków zamieszczony na oficjalnej stronie internetowej WUOZ we Wrocławiu, który uwzględnia dodatkową grupę obszarów i budynków wskazanych przez WKZ do objęcia Gminną Ewidencją Zabytków miasta i gminy Pieńsk. Karty GEZ założono dla wyżej wymienionych obszarów oraz obiektów, obiektów proponowanych przez Gminę do objęcia ewidencją gminną, obiektów wpisanych do rejestru zabytków wraz z aktualizacją numeru rejestru zabytków, obiektów w których przeprowadzono po 2006 r. znaczące remonty (50 kart ewidencyjnych) oraz dla stanowisk archeologicznych (129).

W kwietniu 2012 r. zweryfikowano w terenie i wykonano dokumentację fotograficzną dla wszystkich obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w GEZ z zespołu dawnej Huty Szkła „Lucyna”, zakład „Nysa”, przy ul. J. H. Dąbrowskiego 44. Wykonano ponadto dokumentację fotograficzną dla niektórych budynków, które w 2006 r. mimo złego stanu technicznego ze względu na wartości zabytkowe, zostały ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków miasta i gminy Pieńsk. W opracowaniu tym oddzielnie omówiono obiekty proponowane do objęcia Gminną Ewidencją Zabytków miasta i gminy Pieńsk, obiekty proponowane do wyłączenia z ewidencji, wskazano obiekty nie istniejące oraz te, które

5.5 Zabytki archeologiczne

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 ze zm.) wszystkie zabytki archeologiczne, bez względu na stan zachowania, podlegają ochronie i opiece. Na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, prowadząc inwestycje wymagające robót ziemnych, przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych, należy przeprowadzić ratownicze badania archeologiczne w zakresie uzgodnionym z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółowić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych i niekoniecznie może dokładnie odpowiadać zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, ponieważ może okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska. Niezbędne jest także określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków, lub przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych zawartych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo konserwatora zabytków, zgodnie z ustawą o ochronie i opiece nad zabytkami.

W roku 2006 Regionalny Ośrodek Badań i Zabytków we Wrocławiu na zlecenie Urzędu Miasta i Gminy Pieńsk sporządził gminną ewidencję zabytków, a w roku 2008 *Studium środowiska kulturowego miasta i gminy Pieńsk*. W opracowaniach tych zawarto wykazy stanowisk archeologicznych oraz mapy, na których oznaczono m.in. obiekty o znanej lokalizacji.

Między rokiem 2006 a 2008 na terenie gminy Pieńsk przeprowadzono w ramach programu konserwatorsko-badawczego Archeologiczne Zdjęcie Polski, badania powierzchniowe poprzedzone kwerendami archiwalnymi. Efektem prac badawczych było odkrycie nowych stanowisk archeologicznych, co z kolei znalazło swoje odzwierciedlenie w *Studium*, liczący 126 pozycji.

W trakcie ostatnich badań w okolicach Dłużyny Górnej (stanowiska 20/20, 21/21, 24/24, obszar AZP 77-11) odkryto ślady osadnictwa datowane na okres schyłkowego paleolitu (między ok. 11 000, a 8 300 lat p.n.e.), a także nieco młodsze pozostałości obozowisk mezolitycznych (8300-4800 lat p.n.e.), np. stanowisko 11/9 (AZP 75-09) w Bielawie Dolnej czy osad neolitycznych charakterystycznych dla kultury amfor kulistych, funkcjonującej w połowie III tysiąclecia p.n.e. Oprócz ww. reliktyw odkryto stanowiska datowane na okres kultury łużyckiej (ok. 1400–300 p.n.e.), okres wpływów rzymskich (I-IV wiek n.e.) i późniejsze, głównie późnośredniowieczne.

Przeprowadzona w roku 2012 aktualizacja *Gminnej Ewidencji Zabytków* wykazała, że aktualnie na terenie gminy Pieńsk znanych jest 129 stanowisk archeologicznych, dla których opracowano karty zgodnie adresowe.

5.6 Dziedzictwo niematerialne

W rozumieniu Konwencji UNESCO, której tekst został przyjęty na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Dziedzictwo niematerialne to rodzaj dziedzictwa, który jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne w rozumieniu wspomnianej wyżej Konwencji obejmuje:

- ✓ tradycje i przekazy ustne, w tym język jako narzędzie przekazu,
- ✓ spektakle i widowiska,
- ✓ zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- ✓ wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki,
- ✓ umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Obiektami kulturotwórczym na terenie Miasta i Gminy Pieńsk są:

- Miejsko - Gminny Ośrodek Kultury w Pieńsku. Zadaniem Ośrodka jest wszechstronne działanie w zakresie kultury, mające na celu szeroko rozumianą kulturę oraz upowszechniania kultury na rzecz mieszkańców gminy Pieńsk.
- Euroregionalne Centrum Kultury i Komunikacji w Pieńsku. Celem organizacji jest zaspakajanie potrzeb i aspiracji kulturalnych społeczności lokalnej poprzez tworzenie i upowszechnianie różnych dziedzin kultury, sztuki profesjonalnej i amatorskiej.
- Miejska Biblioteka Publiczna w Pieńsku – jako Multimedialne Centrum Informacji i Komunikacji. Biblioteka posiada trzy filie w miejscowościach: Dłużyna Dolna, Żarki Średnie, Stojanów. Biblioteka prowadzi przede wszystkim działalność informacyjną. Uczestnicząc w rozwoju nauki, oświaty i kultury, popularyzuje wiedzę, pogłębia zainteresowania czytelnicze, rozwija kulturę literacką poprzez prowadzenie różnorodnych form pracy z czytelnikiem.
- Stowarzyszenie Promocji Kultury Ziemi Pieńskiej. Stowarzyszenie powstało w 2003 r. jako stowarzyszenie wpisane do Rejestru Stowarzyszeń. Celem Stowarzyszenia jest tworzenie warunków środowiskowych, które pomagają kształceniu i rozwojowi kulturalnemu dzieci i młodzieży, a także i dorosłych, w dziedzinach edukacji kulturalnej, wypoczynku i rozrywki, ekologii. Stowarzyszenie jest organizatorem wielu imprez kulturalnych na terenie gminy Pieńsk jak np. koncerty rockowe, wystawy lokalnych twórców, imprezy transgraniczne i integracyjne dla różnych grup wiekowych. Corocznie organizuje Dzień Dziecka w mieście i gminie Pieńsk. Od wielu lat jest organizatorem międzynarodowego festiwalu AlterPiknik, który adresowany jest do młodzieży państw nadgranicznych. Jest to jeden z nielicznych festiwalu alternatywnych na Dolnym Śląsku promujący kulturę niezależną i awangardową, nastawioną w dużej mierze na działania kontrkulturowe w pozytywnym tego słowa znaczeniu. Ideą festiwalu są spotkania młodzieży z różnych części Europy, głównie z Polski, Niemiec i Czech. Stowarzyszenie bierze czynny udział w licznych imprezach kulturalnych przygotowywanych przez placówki oświatowe i instytucję kultury w Pieńsku przyczyniając się do integrowania i aktywizacji wielu środowisk społecznych.

Działalność kulturalna prowadzona jest również w świetlicach wiejskich, przede wszystkim skupiona jest wokół zespołów ludowych i stowarzyszeń lokalnych.

Tabela 5. Imprezy kulturalne na terenie Gminy Pieńsk.

Nazwa imprezy	Organizator	Charakter imprezy (lokalny, powiatowy, wojewódzki, ogólnopolski)	Czas trwania (ilość dni)	Szacunkowa ilość uczestników
"Szcudry wieczór" (impreza cykliczna w okresie Bożego Narodzenia, podczas imprezy odbywa się konkurs potraw wigilijnych i bożonarodzeniowych, biesiada, śpiew kolęd)	Euroregionalne Centrum Kultury i Komunikacji Pieńsk	transgraniczny z udziałem partnerów z Niemiec i Czech	1	ok. 120
Mała Wielkanoc – Na Styku Czterech Kultur	Euroregionalne Centrum Kultury i Komunikacji Pieńsk	transgraniczny z udziałem partnerów z Niemiec i Czech	1	ok. 160
Dni Pieńska Most- SąsiedztwoTolerancja	Euroregionalne Centrum Kultury i Komunikacji Pieńsk	transgraniczny z udziałem partnerów z Niemiec i Czech	2	do 1000 rotacyjnie
Festiwal Piosenki Ludowej	Euroregionalne Centrum Kultury i Komunikacji Pieńsk	ogólnopolski	1	ok. 100
Dożynki Gminne	Euroregionalne Centrum Kultury i Komunikacji Pieńsk	lokalne	1	ok. 300

Tabela 6. Zespoły artystyczne i indywidualni artyści na terenie Gminy Pieńsk.

Zespół/artysta	Profesja
Zespół ludowy "Łasowanie"	muzyka ludowa
Zespół ludowy "Żarki"	muzyka ludowa
Ęzibaba	muzyka folkowo-historyczna

W 2006 r. opracowano mapę turystyczną oraz oznaczono w terenie *Szlaki rowerowe w gminie Pieńsk*. Trasa: *Puszcza Zgorzelecka – Bory Dolnośląskie* – zadanie to dofinansowane zostało w ramach projektu „Zrównoważony rozwój Borów Dolnośląskich w aspekcie partnerstwa społecznego” realizowanego przez Lokalną Grupę Działania Fundację „Bory Dolnośląskie” – program współfinansowany ze środków Unii Europejskiej.

Informacje o szlakach znajdują się również na oficjalnej stronie internetowej www.piensk.com.pl.

Wyznaczone zostały szlaki:

- ✓ Szlak „Krusza” (trasa niebieska) wyznaczony wokół Stojanowa i Stojanówka,
- ✓ Szlak „Bory” (trasa czerwona) wyznaczony pomiędzy Bielawą Dolną i Stojanowem, dalej prowadzący w stronę Węglińca,
- ✓ Szlak „Nysa” (trasa zielona) wyznaczony od strony Rothenburga - Nieder Neundorf – promem przez Nysę – Toporów, Bielawa Dolna – Stojanów – S.tojanówek – Pieńsk – kładką rowerową – Deschka – Zentendorf – Nieder Neundorf

Miasto Pieńsk leży na jednym z dolnośląskich „Szlaków dziedzictwa”, oznaczonych w terenie oraz obecnych w wydawnictwach kartograficznych i przewodnikach turystycznych: na „Szlaku II Armii Wojska Polskiego”. Jest to szlak czerwony, pieszy. Poprowadzony został poprzez miejsca walk stoczonych na terenie Dolnego Śląska od stycznia do maja 1945 r. przez II Armie Wojska Polskiego oraz wojska 1 Frontu Ukraińskiego. Obejmuje zarówno miejsca walk, pobytu wojsk i sztabów, cmentarze żołnierzy polskich i radzieckich, jak i pomniki walki i męczeństwa, tablice pamiątkowe, sale historii oraz szkoły im. II Armii Wojska Polskiego. Organizatorem szlaku jest PTTK. Szlak prowadzi przez miejscowości Bielawa Dolna oraz Pieńsk

5.7 Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Omówiony w rozdziale **5.2.3 Krajobraz kulturowy** miasta i gminy Pieńsk pozwala na wyłonienie najistotniejszych zabytków determinujących specyfikę krajobrazu kulturowego gminy.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Analiza SWOT jest metodą pozyskiwania oraz porządkowania danych służących lepszemu poznaniu badanej jednostki. Jej wyniki są wykorzystywane do określania celów i zadań dla danej miejscowości. Nazwa SWOT pochodzi od pierwszych liter angielskich słów wyznaczających badane zagadnienie i oznaczających:

- Strengths (mocne strony),
- Weaknesses (słabe strony),
- Opportunities (szanse),
- Threats (zagrożenia).

Czynniki analizowane w analizie SWOT dzielimy na: wewnętrzne - pozytywne i negatywne oraz zewnętrzne - pozytywne i negatywne.

Do czynników wewnętrznych pozytywnych (silne strony) zaliczymy te zasoby lub zjawiska, które służą rozwojowi miejscowości i na które wpływ ma bezpośrednio gmina poprzez swoje instytucje gminne, władze samorządowe, jak i mieszkańców. Do czynników wewnętrznych negatywnych (słabe strony) zaliczymy braki lub zjawiska, które w różnym stopniu utrudniają i ograniczają możliwość rozwoju miejscowości. Na ich występowanie również bezpośredni wpływ ma gmina.

Czynniki zewnętrzne pozytywne (szanse) to zjawiska i tendencje występujące w otoczeniu, które odpowiednio wykorzystane staną się impulsem do rozwoju oraz osłabią zagrożenia. Czynniki zewnętrzne negatywne (zagrożenia) – to wszystkie czynniki zewnętrzne, które postrzegamy jako bariery rozwoju jednostki, utrudnienia, dodatkowe koszty działania. O ile możliwość kreowania mocnych stron i niwelowania jest w zasięgu naszych możliwości – możemy podejmować określone decyzje, o tyle zarówno na szanse jak i zagrożenia nie mamy wpływu występują one w otoczeniu i na ich występowanie mają wpływ inne podmioty. Możemy je jednak wykorzystywać i dostosowywać się.

Tabela 7. Analiza SWOT gminy Pieńsk.

MOCNE STRONY
• położenie w sąsiedztwie granicy polsko-niemieckiej, • uzbrojone tereny nadające się pod działalność gospodarczą położone w mieście, • dobre skomunikowanie gminy przez gęstą sieć drogową oraz linię kolejową łączącą gminę z powiatem i zagranicą, • rozwinięty przemysł szklarski, • prężna działalność lokalnych stowarzyszeń i grup kulturalnych, • potencjał kulturowy, związany z nagromadzeniem zabytków, bogatą historią oraz atrakcjami kulturalnymi, • wysokie walory historyczne, artystyczne i kulturowe, • zespoły dworskie i pałacowe oraz założenia parkowe, • udostępniony wykaz Gminnej Ewidencji Zabytków (zabytki nieruchome, zabytki archeologiczne) na stronie internetowej gminy, • dziedzictwo kulturowe trzech narodów, które elementy mogą zastać wykorzystane w kreowaniu niektórych form działalności gospodarczej i społecznej, • duża ilość stanowisk archeologicznych świadczących o historii terenu, • korzystne warunki rozwoju turystyki ze względu na zachowane dziedzictwo kulturowe i atrakcyjne tereny krajobrazowe,

- gminny portal mapowy, który przyczynia się do wzrostu atrakcyjności terenu i zainteresowania dziedzictwem kulturowym.

SŁABE STRONY

- niedostateczny stan zabezpieczeń antywłamaniowy i przeciwpożarowy obiektów zabytkowych,
- brak rozwiniętej bazy noclegowej,
- trudna sytuacja budżetu państwa, czego efektem są niedostateczne, w stosunku do istniejących potrzeb, środki finansowe przeznaczone na aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu, pomoc socjalną, edukację, kulturę i sztukę, bezpieczeństwo publiczne, a także zmniejszające się rozmiary przekazywanych do budżetów jednostek samorządu terytorialnego - dotacji i subwencji,
- trudności finansowe właścicieli obiektów zabytkowych,
- brak środków na prowadzenie dokładnych badań archeologicznych, architektonicznych i historycznych,
- niedostateczna obecność problematyki ochrony zabytków w powszechnej świadomości mieszkańców.

SZANSE

- prace remontowo-konserwatorskie obiektów zabytkowych,
- obiekty o znaczeniu zabytkowym, historycznym czy przyrodniczym powinny zyskać opisy prezentowane na tablicach,
- wydawanie publikacji w formie broszur, ulotek, folderów, stron internetowych, filmów związanych z dziedzictwem kulturowym gminy,
- organizowanie imprez sportowo-kulturalnych zwłaszcza o zasięgu ponadlokalnym,
- zwiększanie udziału funduszy prywatnych w pracach związanych z ochroną zabytków (współpraca z obecnymi właścicielami nieruchomości),
- rozwijanie świadomości kulturowo-historycznej i ekologicznej mieszkańców (budowa ścieżek edukacyjnych, montaż tablic informacyjnych przy zabytkach oraz tablic prowadzących do zabytków),
- uwzględnianie problemów ochrony dziedzictwa kulturowego w programach, strategiach i planach rozwoju,
- uwzględnianie zagadnień z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego w gminnym planie zagospodarowania przestrzennego,
- możliwość włączenia problematyki ochrony zabytków w sferę rozwoju regionalnego przez samorząd gminny,
- możliwość finansowania prac konserwatorskich i remontowych obiektów zabytkowych ze środków finansowych pochodzących z różnych źródeł: państwowe, UE i inne,
- korzystne warunki dla rozwoju turystyki z wszechstronnym wykorzystaniem zasobu i wartości dziedzictwa i krajobrazu kulturowego,
- korzyści wynikające z walorów atrakcyjnego ukształtowania krajobrazu naturalnego,
- rozwój inicjatyw lokalnych i organizacji pozarządowych w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.

ZAGROŻENIA

- rosnące koszty renowacji i konserwacji obiektów zabytkowych,
- wysokie koszty zachowania odrestaurowanych zabytków,
- skumulowanie wydatków związane ze złym i bardzo złym stanem obiektów zabytkowych zagrożonych destrukcją,
- niedostatek środków publicznych na rewitalizację,
- mała świadomość społeczna odnośnie walorów obiektów zabytkowych i ich znaczenia dla

rozwoju gminy,

- brak potencjalnych inwestorów,
- zwiększenie zadań zleconych gminom bez odpowiedniego wsparcia finansowego,
- skomplikowane i długotrwałe procedury ubiegania się o środki z UE,
- liberalizacja przepisów prawa budowlanego, dopuszczającego w przypadku nowych inwestycji odstępstwa od zatwierdzonych projektów budowlanych, czego częstym skutkiem jest naruszanie wymogów konserwatorskich (np. zmiana kubatury), niedostatek mechanizmów promujących działania na rzecz ochrony, konserwacji i rewaloryzacji zabytków.

7. Założenia programowe

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta i Gminy Pieńsk na lata 2018-2021 służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju miasta. Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego.

Na podstawie przeprowadzonej oceny stanu dziedzictwa kulturowego gminy, oceny opracowań strategicznych dotyczących rozwoju społeczno - gospodarczego oraz studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy zostały opracowane cztery priorytety (poniższe tabele). Wyznaczone priorytety są zgodne z założeniami programowymi, które określone były w Programie opracowanym na lata 2014 - 2017, w celu zapewnienia ciągłości działań w obszarze ochrony i opieki nad zabytkami. Do realizacji priorytetów wyznaczono kierunki działania wraz z zadaniami. Czynności te osiągnięte zostaną w perspektywie długofalowej, wieloletniej, których ostatecznym rezultatem będzie przywrócenie zabytkom miasta właściwych im walorów historycznych i estetycznych.

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 ze zm.), Burmistrz zobowiązany jest do sporządzania, co dwa lata, sprawozdań z realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami i przedstawiania ich Radzie Gminy. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji Programu, uwzględniające wykonanie zadań, które zostały przyjęte do wypełnienia w czteroletnim okresie obowiązywania Programu oraz efektywność wcielenia ich w życie.

Poniżej zamieszczono zestawienie priorytetów, kierunków działań i zadań gminnego programu opieki nad zabytkami Miasta i Gminy Pieńsk na lata 2018-2021:

- **Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno - gospodarczego miasta i gminy.**
- **Priorytet II: Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego.**
- **Priorytet III: Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego.**

Priorytet I**Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno - gospodarczego miasta i gminy****Zadania:**

- Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania:
 - Utrzymanie w dobrym stanie zabytków stanowiących własność gminy (wpisanych do rejestru zabytków i ewidencji zabytków):
 - ✓ Kontynuacja prac rewaloryzacyjnych oraz adaptacyjnych przy Hucie Szkła „Lucyna”, zakład „Nysa”,
 - ✓ Kontynuacja prac rewaloryzacyjnych przestrzeni publicznych w obrębie historycznego śródmieścia Pieńska,
 - ✓ Działania zmierzające do poprawy infrastruktury w obszarze historycznego centrum Pieńska,
 - ✓ Podejmowanie prac remontowych przy obiektach zabytkowych oraz przy obiektach ujętych w *Gminnej Ewidencji Zabytków*, których Gmina jest właścicielem lub współwłaścicielem (we współpracy z wspólnotami mieszkaniowymi).
- Rewaloryzacja zespołów zabytkowej zieleni (układ urbanistyczny miasta Pieńsk, gminne parki i cmentarze),
- Przestrzeganie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Priorytet II**Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego****Zadania:**

- Realizacja działań w zakresie współpracy międzynarodowej na płaszczyźnie turystycznej i kulturowej w ramach możliwości finansowych;
- w razie posiadanych środków finansowych udział pracowników Urzędu Miasta i Gminy w szkoleniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego, jako merytoryczne wsparcie samorządów w skutecznym zarządzaniu dziedzictwem kulturowym, przez co jego efektywną ochroną i wykorzystaniem w rozwoju społecznym i gospodarczym.
- Promocja obiektów zabytkowych podczas uroczystości na terenie Gminy.
- Wprowadzenie tematyki ochrony dziedzictwa oraz historii regionu do szkół - działania oświatowe i kulturalne (w ramach możliwości finansowych);
- Aktualizacja i rozszerzenie informacji o obiektach zabytkowych na stronie internetowej Gminy.
- Udostępnianie zainteresowanym posiadanych informacji i dokumentacji historycznej bądź danych bibliograficznych.
- Wspieranie stowarzyszeń i fundacji w zakresie rozwoju regionalnego (współorganizowanie wszelkiego rodzaju wystaw poświęconych historii regionu oraz ochronie obiektów zabytkowych, wspieranie realizacji konkursów np. z historii regionu oraz wystaw).

Priorytet III
Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego

Zadania:

- Systematyczna aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków.
- Współpraca z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w zakresie aktualizacji rejestru zabytków:
 - Podjęcie starań o wpis do rejestru zabytków cennych obiektów, leżących na terenie Gminy Pieńsk:
 - ✓ Bielawa Dolna, cmentarz przy nieistniejącym kościele ewangelickim (własność Skarbu Państwa),
 - ✓ Lasów, cmentarz przy nieistniejącym kościele ewangelickim (własność Gminy Pieńsk).
 - Skreślenie z rejestru zabytków następujących obiektów:
 - ✓ Ruina kościoła ewangelickiego przy ul. Zgorzeleckiej w Pieńsku, Nr rejestru zabytków A/5406/1907 z dn. 12 01 1967 r.,
 - ✓ Dom nr 49 w Bielawie Górnej, Nr rejestru zabytków A/5419/1890 z dn. 12 01 1967 r.
 - Aktualizację decyzji o wpisie do rejestru zabytków C (stanowisko archeologiczne w Lasowie, Nr rej. 575/Arch/72 z dnia 27 12 1972 r.).
 - Zmiana sposobu użytkowania terenu po najstarszym kościele i cmentarzu w Pieńsku z XIII w. (ruina kościoła ewangelickiego, ul. Zgorzelecka, obecnie relikty murów obwodowych czytelne na poziomie gruntu na placu manewrowym pomiędzy garażami [stanowisko archeologiczne nr 1/2, obszar 76-09 - kościół, *Nr rejestru zabytków A/5406/1907 z dn. 12.01.1967 r.*]). Pożądanym byłoby upamiętnienie miejsca po kościele oraz uporządkowanie terenu tarasowego cmentarza.
- Gromadzenie materiałów archiwalnych (tj. starych zdjęć, map itp.) ilustrujących dawny obraz przestrzeni gminy.

Nie wyklucza się podjęcia innych działań w trakcie obowiązywania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami.

8. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Podmiotem powołującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd gminny. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez zespół działań podjętych przez struktury gminy oraz (pośrednio) poprzez współpracę z podmiotami władającymi obiektami zabytkowymi. W kwestiach edukacyjnych i promocyjnych kluczową rolę będą odgrywać także mieszkańcy bezpośrednio nie związani z zabytkami i dziedzictwem kulturowym.

W odniesieniu do lokalnej społeczności pielęgnowanie tradycji zawartej w zabytkach ma ścisły związek z kształtowaniem poczucia własnej wartości. W odniesieniu do podmiotów gospodarczych dobra kultury jakimi są zabytki mają potencjalnie dużą wartość marketingową.

Zakłada się, że w realizacji powyżej zredagowanego Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami wykorzystane zostaną instrumenty prawne, finansowe i społeczne.

- Instrumenty finansowe:

- ✓ Dotacje,
- ✓ Subwencje,
- ✓ Dofinansowania,
- ✓ Nagrody,
- ✓ Zachęty finansowe dla właścicieli obiektów zabytkowych,
- ✓ Korzystanie z funduszy Unii Europejskiej.

- Instrumenty prawne:

- ✓ Programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- ✓ Dokumenty wydawane przez Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wynikające z przepisów ustawowych,
- ✓ Uchwały właściwych terytorialnie samorządów odnoszące się do zagadnień regulujących kształtowanie przestrzeni,
- ✓ Uchwalenie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego zawierających ustalenia dotyczące ochrony obiektów zabytkowych,
- ✓ Wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków najcenniejszych obiektów.

- Instrumenty społeczne:

- ✓ Edukacja kulturowa,
- ✓ Informacja,
- ✓ Współpraca,
- ✓ Współdziałanie z organizacjami społecznymi,
- ✓ Działania służące tworzeniu miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

- Koordinacja:

- ✓ Strategie rozwoju miasta,
- ✓ Plany rozwoju lokalnego,
- ✓ Programy prac konserwatorskich,
- ✓ Programy ochrony środowiska,
- ✓ Studia i analizy, koncepcje zrównoważonego rozwoju,
- ✓ Plany rewitalizacji,
- ✓ Współpraca z ośrodkami naukowymi.

- Instrumenty kontrolne:

- ✓ Aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków,

- ✓ Monitorowanie stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

9. Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wójt/burmistrz/prezydent miasta zobowiązany jest do sporządzania co 2 lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami. Sprawozdanie to przedstawiane jest Radzie Miasta/Gminy. Po 4 latach program powinien zostać zaktualizowany i ponownie przyjęty przez radę gminy.

Do wykonania powyższego zadania utworzony zostanie zespół koordynujący, monitorujący niniejszy program poprzez:

- a. analizę i ocenę przebiegu realizacji,
- b. analizę i ocenę stopnia uzyskanych efektów.

Wykonanie sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji gminnego programu uwzględniającą:

- a. wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania programu opieki nad zabytkami,
- b. efektywność ich wykonania.

Dla założonych działań przyjęte zostaną m.in. następujące kryteria oceny realizacji programu:

- ✓ procentowy poziom wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- ✓ wartość finansowa zrealizowanych prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach ujętych w gminnej ewidencji zabytków stanowiących własność Gminy,
- ✓ wartość finansowa przyznanych dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy obiektach zabytkowych nie będących własnością Gminy,
- ✓ wartość pozyskanych środków finansowych na ochronę zabytków ze źródeł zewnętrznych,
- ✓ liczba planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniających ochronę dziedzictwa kulturowego,
- ✓ liczba szkoleń i konferencji propagujących wiedzę na temat dziedzictwa kulturowego regionu,
- ✓ liczba szkoleń dla nauczycieli w zakresie wiedzy z zakresu dziedzictwa kulturowego regionu,
- ✓ liczba utworzonych szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych,
- ✓ liczba publikacji, folderów i przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego,
- ✓ liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego,
- ✓ liczba utworzonych miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

10. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Obowiązującym wyznacznikiem sposobu finansowania opieki nad zabytkami są zasady zawarte w Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Nakładają one obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku na osobę fizyczną, lub inną jednostkę organizacyjną w tym także na jednostki z sektora finansów publicznych, posiadające tytuł prawny do zabytku.

Finansowanie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami realizowane jest z różnych źródeł. Podstawowe to:

1. Źródła publiczne

- a) **budżet państwa** - m.in. środki w ramach dotacji programów Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji na remont i konserwację obiektów sakralnych wpisanych do rejestru zabytków,
- b) **budżet Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków** - na prace konserwatorskie przy zabytkach archeologicznych, nieruchomych i ruchomych wpisanych do rejestru zabytków,
- c) **budżet samorządu województwa** - m.in. dotacje celowe na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków,
- d) **granty samorządu województwa** dla podmiotów nie zaliczanych do sektora finansów publicznych, nagrody,
- e) **budżet samorządu gminy** - m.in. dotacje na finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków,
- f) **projekty realizowane przez instytucje kultury,**
- g) **fundusze Unii Europejskiej** związane z programami uwzględniającymi dziedzictwo kulturowe m.in.: Regionalny Program Operacyjny, Program Operacyjny Infrastruktury i Środowiska, Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich, Program Europejskim Współpracy Terytorialnej,
- h) **inne źródła zagraniczne.**

2. Źródła prywatne

- a) **osób fizycznych** - składki i zbiórki publiczne na określony cel dla danej wspólnoty społecznej,
- b) **osób prawnych,**
- c) **organizacji pozarządowych** - stowarzyszeń, fundacji,
- d) **wyznaniowych osób prawnych.**

11. Realizacja i finansowanie przez Gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd gminny powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

- opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest gmina i miasto Pieńsk;
- kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze gminy i miasta.

W ostatnich latach władze samorządowe zrealizowały istotne dla wizerunku gminy i miasta Pieńsk zadania, m.in.:

- a. Realizacja projektów związanych z rewitalizacją zabytkowych obiektów, zespołów i przestrzeni publicznej:

- ✓ inwentaryzacja budowlana obiektów byłej huty szkła;
- ✓ koncepcję zagospodarowania, rewitalizacji i przebudowy obiektów zabytkowych byłej huty szkła;
- ✓ inwentaryzację dendrologiczną wraz z projektem gospodarki drzewostanem Parku przy ul. Bolesławieckiej Pieńsku;
- ✓ inwentaryzację dendrologiczną wraz z koncepcją zagospodarowania parku przy ul. Wysokiej.

- b. Realizacja kierunków polityki przestrzennej wskazanych w gminnych aktach planowania przestrzennego.

W roku 2014 podjęte zostały prace w sprawie zmian w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania. W treści nowo projektowanych aktów gospodarki przestrzennej dla wyodrębnionych terenów położonych w Dłużynie Górnej, Dłużynie Dolnej, Bielawie Dolnej i Stojanowie, zawarte zostały wykazania dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego. Wyznaczono także strefy kształtowania krajobrazu kulturowego oraz strefy obserwacji archeologicznej, wskazując tym samym warunki i zasady ochrony, obowiązujące w granicach tych stref. Nadal trwają prace nad planem zagospodarowania przestrzennego dla miasta Pieńsk. Dokument ten, zgodnie z obowiązującymi przepisami, także w swej treści uwzględniać będzie powyższe cele.

- c. Bieżące prace pielęgnacyjne założeń zielonych w obszarach chronionych strefami ochrony konserwatorskiej.

- ✓ W ramach tych prac wykonano: cięcia pielęgnacyjne drzewostanu na terenie miasta, wykaszanie traw, utrzymanie czystości na terenach zielonych, ułożenie darni, dokonanie ozdobnych nasadzeń na skwerach oraz w obszarze ciągu pieszo-jezdnego miasta, przeglądów technicznych placów zabaw.
- ✓ Wykonano także przebudowę skweru Placu Wolności poprzez uformowanie terenu, wyłożenie trawą, usytuowanie klombów z nasadzeniami roślin ozdobnych oraz budowę fontanny;
- ✓ Zaaranżowano ponadto prace związane z przebudową skweru u zbiegu ulic: H. Dąbrowskiego i Zgorzeleckiej. Dokonano nasadzeń na skwerze i terenie zielonym.

- d. Kontynuacja prac rewaloryzacyjnych przy zabytkowym zespole dawnej Huty Szkła:

- ✓ cały obiekt objęty został stałym dozorem;
 - ✓ wykonano prace związane z izolacją dachu biurowca;
 - ✓ wydatki bieżące;
 - ✓ wykonano ogrodzenie od ul. Fabrycznej oraz Placu Punktu Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych;
 - ✓ opracowana została dokumentacja budowlana szczegółowo inwentaryzująca poszczególne budynki zabytkowego zespołu huty;
 - ✓ przygotowano koncepcję zagospodarowania terenu w projekcie której zaplanowano remont budynku biurowego, hotel z gastronomią, galerię handlową, muzeum szkła, muzeum II Armii Krajowej, centrum edukacyjne, hala koncertowa, plac centralny, miejsca parkingowe.
- e. Podjęcie prac projektowych związanych z rewaloryzacją zabytkowego parku przy ul. Bolesławieckiej w Pieńsku:
- ✓ wykonano prace polegające na oczyszczeniu parku z odrostu i samosiewu;
 - ✓ przygotowana została dokumentacja dendrologiczna wraz z projektem gospodarki drzewostanem;
 - ✓ podjęte zostały wstępne działania polegające na opracowaniu dokumentacji rewitalizacyjnej parku.
- f. Podejmowanie prac remontowych przy obiektach ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków i w granicach historycznego układu urbanistycznego miasta Pieńsk.
- ✓ modernizacja nawierzchni ul. Świerczewskiego (deptak) w 2014 i 2015 r.;
 - ✓ prace remontowe budynków (ul. 8 Dywizji W.P. 3-5, ul. Bolesławiecka 6, ul. Strumykowa 1, ul. Świerczewskiego 27). Prace obejmowały remont dachów i elewacji budynków, renowacje drzwi wejściowych, uszczelnienie przewodów kominowych, instalację domofonów, obróbki blacharskie przy kominach, usługi elektryczne.
- g. Gminny portal mapowy.
- h. Systematyczna aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków.

Spis map

Mapa 1. Zasięg terytorialny Gminy Pieńsk (<https://piensk2.e-geoportal.pl/>).

Spis tabel

Tabela 1. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego miasta i gminy Pieńsk,

Tabela 2. Zabytki nieruchome Miasta i Gminy Pieńsk wpisane do rejestru zabytków,

Tabela 3. Zabytki ruchome Miasta i Gminy Pieńsk wpisane do rejestru zabytków,

Tabela 4. Stanowiska archeologiczne Miasta i Gminy Pieńsk wpisane do rejestru zabytków,

Tabela 5. Imprezy kulturalne na terenie Gminy Pieńsk,

Tabela 6. Zespoły artystyczne i indywidualni artyści na terenie Gminy Pieńsk,

Tabela 7. Analiza SWOT miasta gminy Pieńsk.

Bibliografia

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.,
2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j., Dz. U. 2014 poz. 1446 ze zm.);
3. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (t. j., Dz. U. 1997 r. nr 78 poz. 483, ze zm.);
4. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j., Dz. U. 2012 poz. 642, ze zm.);
5. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j., Dz. U. 2016 poz. 778, ze zm.);
6. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r.- Prawo budowlane (t. j., Dz. U. 2016, poz. 290 ze zm.);
7. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r.- Prawo ochrony środowiska (t. j. Dz. U. 2016 poz. 672 ze zm.);
8. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t. j., Dz. U. 2015 r. poz. 1651 ze zm.);
9. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t. j., Dz. U. 2015 poz. 1774 ze zm.);
10. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j., Dz. U. 2012 poz. 406 ze zm.);
11. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t. j., Dz. U. 2016 poz. 239 ze zm.);
12. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t. j., Dz. U. 2012 poz. 987 ze zm.);
13. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t. j., Dz. U. 2015 poz. 1446, ze zm.);
14. Ustawa z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (t. j. Dz. U. 2015, poz. 2058 ze zm.);
15. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013 oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020,
16. Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami,
17. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 -2017,
18. Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020,
19. Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020,
20. Program Opieki nad Zabytkami Województwa Dolnośląskiego na lata 2016 - 2020,

21. Strategia rozwoju województwa Dolnośląskiego do 2020,
22. Regionalny program Operacyjny Województwa Dolnośląskiego na lata 2014-2020,
23. Aktualizacja Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego,
24. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego. Perspektywa 2020,
25. Strategia Rozwoju Powiatu Zgorzeleckiego do roku 2020,
26. Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Pieńsk na lata 2014-2020,
27. Program Rewitalizacji Miasta i Gminy Pieńsk na lata 2015-2022,
28. Plan Rozwoju Lokalnego Miasta i Gminy Pieńsk,
29. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Pieńsk,
30. Studium Środowiska Kulturowego Miasta i Gminy Pieńsk,
31. Program opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Pieńsk na lata 2009-2013 (Uchwała Nr XXXV/205/09 z dnia 28 sierpnia 2009 r.),
32. Program opieki nad Zabytkami dla Miasta i Gminy Pieńsk na lata 2014-2017 (Uchwała Nr L/290/2014 z dnia 29 sierpnia 2014 r.),
33. Sprawozdanie z realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami (w okresie od września 2014 do czerwca 2016), Pieńsk 2016,
34. Olczak M., *Zgorzelec–Görlitz wraz z okolicznymi kościołami, dworami i pałacami*, Zgorzelec 2003,
35. Pilch J., *Leksykon zabytków architektury Dolnego Śląska*, Warszawa 2005,
36. *Zabytki sztuki w Polsce. Śląsk*, Warszawa 2006,
37. www.nid.pl,
38. www.zabytek.pl,
39. www.nimoz.pl,
40. <http://edzienniki.duw.pl>